

Škola

& *drogy*

Sborník odborné konference

Praha 30.–31. října 2014

Škola

& *drogy*

Sborník odborné konference

Praha 30.–31. října 2014

Editorka:
Olga Hanková

Autorský kolektiv:
Tereza Berková
Olga Jablečnicková
Jana Kadlecová
Eva Kuncová
Alexandra Roubalová
Lenka Skácelová
Josef Smrž
Martina Richterová Těmínová
Jarmila Tolimatová
Zdeněk Macek
Pavlna Vágenknechtová Edrová
Martina Viewegová
Zdeňka Wdowyczynová
Jan Žufníček

© Olga Hanková a kol., 2015
© SANANIM, 2015
Design a sazba © Jan Tippman, 2015
Vydal SANANIM, z. ú., Ovčí hájek 2549/64 A, 158 00 Praha 13
www.sananim.cz
ISBN 978-80-904536-8-5

Obsah

Zlobivé dítě	7
Včasná intervence – práce s dítětem, rodinou a školou	11
Příběh jedné spolupráce	15
Typy programů primární prevence s ohledem na volbu vhodného programu z nabídky Poradenského centra	19
Spolupráce rodiny a školy	25
Role OSPOD při řešení rizikového chování dětí a mládeže	29
Ohrožená škola	33
Kompetence školy a jejich zaměstnanců při řešení šikanování	39
Možnosti a varianty spolupráce školy a Centra primární prevence	47
Kyberšikana a škola	51
Škola hrou?! – Postřehy z ambulantní praxe	57

Zlobivé dítě

Martina Richterová Těmínová

Dovolu mi přednést krátký úvodní příspěvek. Omlouvám tímto kolegu Kalinu, který včera ochořel, a proto jsem si dovolila jej zastoupit. Víím, že nemohu plně nahradit kvalitu a erudovanost jeho příspěvku, ale pokusím se.

Nebudu mluvit o tom, co adiktologie může dát škole, ale pokusím se vám nabídnout pohled rodiče, adiktologa, který se primární prevencí již dlouho nezabývá, ale zabývá se léčbou závislostí. Jsem tedy poučený rodič 3 dětí, 15 a 2x13 let. Děti navštěvují 3 různá pražská gymnázia.

Možná budu trochu provokovat, možná budu mluvit o extrémech. Můj pohled určitě nebude objektivní, určitě bude ovlivněn mojí vlastní zkušeností, určitě bude zkreslen mým pohledem adiktologa a určitě mým pohledem na problematiku závislostí. Mým malým odborným oprávněním mluvit o škole může být má původní profese speciálního pedagoga.

Nejzábavnější kontakty s protidrogovou prevencí jsme zažila ve školce a v 1. třídě. Holky přišly nadšené, že měly protidrogové pohádky (kolegyně Novákové), a jelikož chtěly ukázat, že o tom tématu něco vědí, tak ve školce prohlásily, že maminka taky bere ty drogy. V první třídě se vrátily velmi zaktivizované. S mým mužem hovořily o kouření, jedna dcera říkala, že tu marišanu kouřit nebude a že určitě musíme vyhodit televizi, protože ta moc škodí. Po této intervenci jsem nebyla z preventivních aktivit na škole nadšená.

Při výběru škol na dnech otevřených dveří jsem se zcela cíleně ptala na protidrogové preventivní programy. Podstatným kritériem pro mne byla otevřenost školy a schopnost o těchto tématech mluvit. Musím říci, že otevřenost příliš velká nebyla. Možná, že většina rodičů chce slyšet, že na dané škole drogy nejsou a že s tím nemají problémy. Ale myslím si, že tímto přístupem si potom školy samy problémy vytvářejí a zároveň se omezují v jejich řešení. Nemohou je totiž řešit transparentně, neúzkostně, podle předem stanovených pravidel. Ve školních řádech často žádné postupy ani nejsou. A nebo je řešen jev a jsou obcházeny příčiny.

Kdysi dávno jsem byla přizvána k řešení situace, kdy si dvě studentky tercie zakouřily na záchodě ve škole marihuanu. Bylo z toho velké pozdvižení, celkem oprávněně, ale řešení situace bylo zdrcující. Rodičům dívek bylo doporučeno, aby dívky přestoupily na jinou školu – v tom případě jim to nenapíše do posudku. Pokud tak neučiní, tak škola učiní vše pro to, aby se vrátily na školu základní.

Toto řešení pro mne bylo nepochopitelné. Jednak z pohledu kolegiality, kdy pošlu kolegovi na jinou školu dítě s problémem a neřeknu mu to, a na druhé straně šlo o nešťastné řešení pro studentky. Kouřit trávu na záchodě ve škole je opravu pitomost. Ono to kouření na záchodě mělo ale asi jiné poselství, jiný smysl, vždyť si mohly zakouřit kdekoli jinde a nikdo by na to nepřišel. Měly strach, ale chtěly to vyzkoušet, tak si vybraly bezpečné prostředí školy? Bylo to poselství pro školu, byl to vzdor? Puberta? To se už nedovíme, ale určitě vím, že to nebylo dobře. Bylo by zajímavé se dnes těch dívek zeptat, co to s nimi udělalo.

Zeptala jsem se dětí, jestli se u nich ve škole berou drogy a co o tom vědí. Všichni se shodli na tom, že studenti od kvinty dost kouří před školou, za školou. Terciáni pijí alkohol – většinou na akcích pořádaných školou, terciánky se loni o volné hodině tak opily, že je musela odvézt záchranka.

Je zajímavé, že problém užívání návykových látek ve škole je opravdu prastarý a že s ním neumíme zacházet. Vždyť skoro každý pedagog se někdy pokoušel řešit kouření žáků před školou, opilé žáky na lyžařském výcviku, žáka zpitomělého po užití marihuany. Přesto jsou tyto situace černou mýrou pedagoga a nevzpomínám si, že bychom se na pedagogické fakultě dozvěděli, jak se s touto situací popasovat.

Naše zkušenost z léčebných programů říká, že pokud je nějaké téma v léčebném procesu tabuizované, zakázané, ztrácí se z běžného života a začne se objevovat v druhém životě skupiny. Terapeutické komunity se takto podobně bezradně zabývají sexem. Kvůli zákazu sexuálních kontaktů se o sexu nemluví ani moc na skupinách, což vyřazuje velmi důležitou součást lidství z prostoru skupiny. Naši klienti přitom mají často se sexem vážné problémy, někteří dokonce trpí sexuálními obtížemi, někteří dokonce deviacemi. Ale kvůli zákazu těžko toto téma autenticky do prostoru skupiny dostáváme. Lépe se sexu daří v tom druhém životě, kde klienti samozřejmě spolu občas spí, a když se to prozradí, tak komunity dělají celou řadu více či méně zoufalých tahů, kroků, opatření.

Myslím si, že podobná situace je s drogami ve školách, a kladu si tedy otázky... Jak se mohou děti připojit nebo jak se vlastně připojují k tématu návykových látek, když jejich užívání je ve škole zakázáno? (A to určitě není apel na zrušení zákazu užívání návykových látek ve škole.) Umíme jim téma přiblížit, v jeho lákavosti, zajímavosti, komplikovanosti, rizikovosti, zakázané ovoce chutná nejlépe, ale co potom – o tom něco ví Adam a Eva.

Jak se odráží postoj k návykovým látkám každého z nás v pedagogické praxi?

Pomáhá nám a dětem testování na přítomnost drog, komu to vlastně slouží? Neztrácíme s každým testem více důvěry žáka?

Kdo je nejobtížnějším článkem v oblasti protidrogové prevence? Pedagog, dítě, rodič? Já si myslím, že tedy určitě rodič, ale k tomu až za chvíli.

Kromě toho, že jsem se na protidrogovou prevenci ptala v rámci dne otevřených dveří, prostudovala jsem si také výroční zprávy škol, kde je jedna kapitola o sociálně patologických jevech, a školní řády. V mnoha zprávách se opravdu nic nedozvíte, jelikož to jsou jenom takové „spec. ped. pindy“. Včera jsem si otevřela tyto materiály u škol, kam chodí mé děti, a musím říci, že jsem byla mile překvapena. Jedna tedy používá tyto spec. ped. pindy, ale další dvě píší o tom, jak pracují na zajištění dobré atmosféry ve škole, popisují, jak budují důvěru mezi žáky navzájem a mezi žáky a učiteli, jaké aktivity s dětmi dělají, odkud na ně berou peníze, znají dokonce jméno protidrogového koordinátora městské části, popisují spolupráci s PPP. Jedna ze škol má v primě předmět zdravotní výchova, kde se o všech výše uvedených tématech mluví. Jedna ze škol ve výroční zprávě uvádí konkrétní minimální preventivní program, postavený na trénování odpovědnosti žáků. Všechny pořádají adaptační kurzy v primě. Zároveň mluví o jasném vymáhání a dodržování hranic. Vzpomínám si, jak na tomto místě kolegyně Preslová asi před 5 lety na konferenci říkala, že nyní sklízíme u našich klientů důsledky bezhraniční výchovy a tyto děti, které nepoznaly střet s hranicí, potkáváme v naší léčbě. Z toho je evidentní, jak se povědomí o prevenci ve školách výrazně posunulo, změnilo, že školy již opravdu mnohé dělají dobře.

A nyní k tématu rodičů. Mnozí z nás jsou zde v sále rodiči, ale dejme si ruku na srdce, často se ve škole chováme jako s prominutím pitomci. Na učitele nadáváme, zažila jsem, jak rodiče petičí žádají o změnu učitele, každý z nás ví, jak se má správně učit. V oblasti protidrogové prevence se chovají snad nejvíce podivně. Pokud škola uspořádá preventivní program pro rodiče, tak nepřijdou. Řada z nich má pocit, že informace a výchovu v oblasti drog má zajistit škola. Dle mého by mělo být úlohou školy řádné informování rodičů, že odpovědnost za vytváření hodnot obecně, a tedy i protidrogových postojů, mají především oni. Možná mají školy největší limit ve vytváření dobrých spolupracujících vztahů s rodiči. Rodiče se školou často bojují, místo aby spolupracovali. Kdysi dávno jsem byla přizvána k situaci, kdy se z drobného výzkumu, který dělali žáci septim v rámci semináře ze společenských věd, zjistilo, že jeden žák má v tercii pravděpodobně již nějaké zkušenosti s drogou. Do školy byli pozváni rodiče, kteří mluvili pouze s výchovným poradcem a se mnou. Když se dozvěděli, o co jde, a že jde především o pomoc dítěti, nikoli o sankce, tak nás již nepustili ke slovu, vynadali nám a odešli velmi naštvaní. Jejich reakci rozumím, bohužel však nikdy žádnou podporu nevyhledali a s jejich dítětem to opravdu nedopadlo dobře.

Na závěr bych se ještě ráda zmínila o jedné mé obavě týkající se prevence rizikového chování, a to je širší témat a obtíží, kterým chceme předcházet: drogy, šikana, rasismus, kyberšikana, sekty, netolismus, záškoláctví, rizikové sporty, mentální anorexie, rizikové sexuální chování, agrese, antisemitismus, rasismus, drobné krádeže, extrémismus, homofobie, gambling, intolerance, rizikové chování v dopravě (dle NMS a MŠMT). Obávám se, že v té změti cizích slov a atraktivních témat se nám nějak ztratil žák. Dítě, člověk se svými starostmi a problémy, které ho přivedou k některému z výše uvedených druhů rizikového chování.

Byla bych ráda, abychom nezapomněli, že dítě mající trápení nebo problémy, nebo těžké dospívání, má k dispozici pytlík plný různých forem rizikového chování, do kterého šáhne a vytáhne jedno, dvě, tři rizika, které mu pomohou problémy přežít. Nebo kterými se je snaží řešit. Jenom abychom nepřehlédli, kvůli všem rizikům, že se dítě trápí, i když navenek zlobí.

PaedDr. Martina Richterová Těmínová

Odborná ředitelka SANANIM, z. ú.

e-mail: teminova@sananim.cz

Včasná intervence – práce s dítětem, rodinou a školou

Alexandra Roubalová

Již od roku 1999 nabízí Prev-Centrum služby rodinné terapie rodinám adolescentů, kteří zneužívají návykové látky. V posledních cca 5 letech však sledujeme trend, že rodiče přicházejí k nám do poradny dříve, než jejich dítě začne návykové látky užívat, tzn. v časnější fázi rozvoje problému. Máme tak možnost pracovat s rodinou často již ve fázi výskytu prvních varovných symptomů v chování dítěte, ještě než dojde k progresi potíží.

Ve svém příspěvku bych chtěla reflektovat naše zkušenosti ze stávající praxe rodinné terapie jako formy včasné intervence užívání návykových látek – představit, co se nám osvědčilo, co funguje. Ve druhé části příspěvku bych se chtěla zamyslet nad tím, kde vidím rezervy a možnosti zlepšení.

PRÁCE S RODINOU V RÁMCI VČASNÉ INTERVENCE UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK

Mezi **nejčastější problémy**, se kterými se na nás rodiče obracejí, patří následující symptomy v chování dítěte/dospívajícího:

- zhoršení prospěchu a kázeňské problémy ve škole,
- časté absence ve škole (omluvené i neomluvené),
- ztráta koníčků, zájmů,
- absence přátel nebo změna přátel směrem k rizikovým skupinám,
- nerespektování pravidel (ve škole i doma),
- nekomunikativnost, uzavřenost,
- časté konflikty,
- experimenty s NL.

Iniciátorem kontaktu jsou obvykle rodiče, někdy nás kontaktují na základě doporučení lékaře, školy, jiného adiktologického zařízení, kurátora. Více než v polovině případů však rodiče přicházejí bez doporučení a na základě vlastního rozhodnutí.

Od počátku spolupráce klademe důraz na to, aby **první sezení proběhlo za účasti celé rodiny**, tzn. aby se dostavili oba rodiče (pokud jsou dosažitelní) a sourozenci (od předškolního věku výše). Snažíme se tím předejít situaci, kdy bude některý člen rodiny znevýhodněn tím, že nebude moci prezentovat svůj pohled na problém a představit svoji zakázku. V případě indikace a motivace alespoň části rodiny ke společné práci je pak rodinná terapie první volbou.

PROČ PRACUJEME S CELOU RODINOU (RODINNÝM SYSTÉMEM)?

Kromě zřejmého důvodu, že nezletilé dítě je stále silně psycho-sociálně závislé na svém rodinném prostředí, chci zmínit zejména následující důvody:

- **Identifikovaný klient obvykle nemá náhled na problém a není motivován**, je třeba využít motivaci ke změně, kterou mají ostatní členové rodiny.
- Systémový pohled na problém: **potíže identifikovaného klienta (dítěte) jsou symptomem poruchy celého rodinného systému**, tzn. mohou poukazovat na hlubší, déle trvající vztahové problémy v rodině, event. být „pouze“ projevem vývojové krize rodinného systému.
- Změna v chování dospívajícího nemá příliš šanci na udržitelnost, pokud nedojde i **ke změnám v chování u nejbližších osob v rodině**.

Pokud mluvíme o spolupráci s rodinou, máme na mysli přímé zapojení rodičů a sourozenců do terapie, nikoliv jen jednorázovou konzultaci s rodiči, paralelní poradenství pro rodiče apod.

PŘÍKLAD

Pro ilustraci toho, jak může rizikové chování školního dítěte souviset s interakcemi a atmosférou v rodině, představím následující krátký příklad z naší praxe.

PROBLÉM A RODINNÁ SITUACE

Do ambulance přichází rodina se 14letou dívkou (9. třída ZŠ) s následujícím problémem: dcera (Anna) se během posledního půlroku výrazně zhoršila ve škole, začaly se objevovat častější pozdní příchody do školy, občas absence. V té době ještě rodiče problém neřešili, přičítali zhoršení pubertě a věřili, že se potíže samy upraví. Po nějaké době se však objevily další varovné signály: Anna se začala vracet pozdě domů, častěji docházelo ke konfliktům s rodiči, nedodržovala dohody s nimi. Rodiče si všimli, že Anna začala experimentovat s alkoholem a marihuanou, několikrát se stalo, že přišla domů večer opilá.

Rodina je úplná – matka, otec, bratr (6. třída ZŠ). Když matka zatelefonovala do naší ambulance a objednala rodinu na konzultaci, byli všichni (včetně Anny) ochotní přijít a o problému si promluvit.

PRŮBĚH DOSAVADNÍ RODINNÉ TERAPIE

V první fázi spolupráce jsme se zaměřili na **hranice a dohody v rodině** obecně: participace rodičů na výchově dcery, vyjasnění kompetencí, formulace pravidel a dohod s dětmi, jak se pravidla dodržují, co se děje při jejich nedodržování. Po třech setkáních se podařilo vyjasnit si, co rodiče po dětech chtějí, co je naopak v rodině zapovězeno, zmapovali jsme trávení volného času dětí a ukázalo se, že ani jeden z nich nemá v době mimo školu příliš strukturovaných povinností, Anna tráví většinu času venku s partou a její bratr doma u počítače. Rodičům jsme doporučili omezit pohyb Anny mimo domov, lépe jí nastrukturovat volný čas a trávit více času s ní, resp. společně. Rodiče se s Annou domluvili, že kontakt s kamarády bude nějaký čas probíhat pouze u nich doma.

V průběhu dvou měsíců dochází k ústupu potíží Anny, zdržuje se více doma, plní povinnosti do školy, nedochází ke kontaktu s alkoholem ani marihuanou.

Následně však přichází obrat – Anna se opět opila v parku s partou, poté došlo k několika dalším průsvihům. Rodiče poprvé sdělují, že problémy má i mladší bratr (neurotické symptomy).

V další fázi rodinné terapie se více zaměřujeme na mapování vztahů mezi členy rodiny a interakce mezi nimi, na komunikaci – kdo se s kým o čem baví/nebaví, jaké emoce kdo prožívá atd. Ukazuje se, že manželé mají již delší čas potíže mezi sebou – potíže partnerského rázu, děti slychají, jak se rodiče doma hádají, hádky jsou dlouhé a bouřlivé, často večer a v nočních hodinách. Rodiče se domnívali, že si problémy řeší za zavřenými dveřmi, netušili, jak moc napětí mezi nimi prožívají i jejich děti, přestože nejsou hádce přímo přítomné. Annu mají navíc rodiče tendenci vtahovat do svých konfliktů – stěžovat si jí na druhého partnera.

Hypotéza: Toulání mimo domov (ID klientka) a hraní PC her (bratr ID klientky) je únikem z konfliktní a tenzní atmosféry doma.

Plán: Je třeba řešit problém mezi rodiči, bez stabilizace situace mezi rodiči jako partnery se nepodaří docílit změn v rizikovém chování Anny. Zároveň je třeba pracovat na změnách v chování Anny, protože její potíže dále zhoršují rozkol mezi rodiči. Tzn. mezi oběma problémy je vzájemná provázanost.

SPOLUPRÁCE SE ŠKOLOU V RÁMCI VČASNÉ INTERVENCE UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK

Naše zkušenosti ukazují, že první varovné signály v chování dítěte se často projeví právě v jeho fungování ve škole. A **třídní učitel tak může být první, kdo problém zaznamená**. Pokud je pedagog schopen problém detekovat a ochoten jej řešit, je šance, že se s problémem začne pracovat již ve velmi rané fázi a šance na jeho vyřešení se velmi významně zvyšuje.

Dalšími důvody, proč může být spolupráce se školou (resp. konkrétním učitelem) v rámci včasné intervence řešení problému důležitá, jsou mimo jiné:

- Třídní učitel je s dítětem v častém, někdy i intenzivním kontaktu, je pro dítě **významnou autoritou**.
- Třídní učitel je **součástí širšího systému** „dítě-rodina-škola“, v jehož rámci dochází k řešení problémů dítěte.
- Iniciativa školy může být pro rodinu dalším významným **motivačním faktorem** ke spolupráci.

A tím se dostávám k závěrečnému zamyšlení nad tím, co bychom mohli ve spolupráci s rodinou a školou inovovat. Podobně jako v případě kurátorů pro mládež by mohlo být výhodné do spolupráce v rámci rodinné terapie zapojit **přímo** i třídního učitele / výchovného poradce / metodika prevence. V praxi by to vypadalo tak, že by se pedagog **dostavil na první sezení rodinné terapie společně s rodinou**. Na společném úvodním sezení bychom tak mohli lépe definovat společné cíle, plán, mohla by zaznít zakázka ze strany školy, rodičů i dítěte. Pedagog by nadále do rodinné terapie nevstupoval, hranice a kompetence jednotlivých stran by byly jasně vymezeny.

Ve výše uvedeném příkladě 14leté dívky by v případě zapojení školy (učitele) mohlo dojít k zahájení spolupráce dříve, než došlo ke kontaktu dívky s alkoholem a dalšími návykovými látkami.

Podobně jsme zvyklí v rámci rodinné terapie již mnoho let spolupracovat s OSPOD, resp. s kurátory pro mládež. Proč se nám to dosud nepodařilo se školou, resp. učiteli?

Namátkou mne napadá hned několik důvodů, proč tato myšlenka zůstává zatím nerealizována. Navržený způsob spolupráce vyžaduje přímou účast učitele na sezení, jeho aktivní zapojení, což je pro pedagoga práce navíc, často odpoledne, po pracovní době. Někteří pedagogové jsou navíc celkově neangažovaní, pokud jde o řešení výchovných problémů jejich žáků. Dalším úskalím může být to, že si často rodiče přítomnost další osoby na sezení nepřejí, mají obavy ze ztráty bezpečí. A možná ani my pedagogy ke spolupráci dost aktivně nezveme...

Věřím, že i tento příspěvek přispěje k diskusi nad dalšími možnostmi spolupráce se školou a rodinou v poradenské praxi, tak abychom mohli včasnou intervenci realizovat skutečně dostatečně včas.

Mgr. Alexandra Roubalová

Vedoucí programu *Ambulantní léčby*, Prev-Centrum.

e-mail: alexandra.roubalova@prevcentrum.cz

Příběh jedné spolupráce

Eva Kuncová, Jana Kadlecová

Příspěvek se zabývá možnými zisky efektivní spolupráce se školou a jejími pedagogy v kontextu poskytování spektra služeb primární prevence. Součástí příspěvku je sebereflexe pracovníků, reflexe procesu a uvažování o limitech a obtížích při poskytování služeb. To ilustrujeme na průběhu spolupráce s jednou školou.

Příspěvek je vytvořen na základě zkušenosti z práce ve středisku primární prevence v neziskové organizaci. Poskytujeme externí programy specifické školské primární prevence, vzdělávání pro pedagogy a poradenství.

V průběhu 3 let čerpala a čerpá naše služby jedna škola z Plzeňského kraje. Jedná se o ukázkový případ spolupráce, kompozitní, „kazuistiku“. Dá se říci, že jde o školu intenzivně spolupracující, dobře navázanou. Příspěvek je nazván Příběh jedné spolupráce. Pro nás je to zároveň příběh společné cesty, vzájemného učení se, příběh získávání a ztracení, kladení si otázek, hledání odpovědí (a někdy nenalézání...), někdy hledání smyslu.

Dlouhodobý program (všeobecná prevence) – Škola nás kontaktovala se zájmem o realizaci této služby v souvislosti s vlastním naplňováním Minimálního preventivního programu.

Specializační kurz pro školní metodiky prevence (vzdělávací aktivita) – ŠMP projevil zájem o tento typ vzdělání, přihlásil se do kurzu.

Semináře na klíč (vzdělávací aktivita) – Dobrá zkušenost se vzděláváním podmínila zájem celé školy o cyklus seminářů, zaměřených na práci s třídním kolektivem, na práci s dětmi s poruchami chování a s tématem ubližování mezi dětmi. Jednotliví pedagogové se poté účastnili seminářů pořádaných střediskem, zaměřených na osobnost učitele (pro školu bezplatně).

Program včasné intervence (selektivní primární prevence) – Škola v průběhu času objednávala programy pro třídy s narušenými pravidly, obtížemi ve vztazích mezi žáky a pro třídy se zvýšeným počtem dětí ohrožených manipulací a vykazujících známky rizika ve směru k trestné činnosti a užívání návykových látek.

Individuální a rodinné poradenství (indikovaná primární prevence) – Na základě konzultace k jednomu z intervenčních programů byla doporučena individuální péče pro jednoho z žáků. Ten se stal klientem individuálního a návazně rodinného poradenství.

Metodická podpora (vzdělávací aktivita) – Školní metodik a někteří třídní učitelé využívali konzultací a podpory v přípravě a úpravě Minimálního preventivního programu a vedení třídnických hodin.

Skupinová a individuální supervize (vzdělávací aktivita) – Jednotliví pedagogové se účastnili supervizní skupiny. Někteří využili možnosti individuální supervize.

PŘÍNOSY SPOLUPRÁCE PRO PEDAGOGY

Nejedná se o komplexní výčet, ale o náš pohled, částečně vycházející ze zpětných vazeb příjemců, částečně z toho, jak školu zažíváme, částečně z našich předpokladů a domněnek.

- Jiný úhel pohledu a souvislosti; pojmenování; kauzalita, podmíněnost.
- Rozšíření spektra možností; možnost volby.
- Uznání a pozornost.
- Podpora profesionality; zcitlivění – uvědomění, zvědomění profesních potřeb, převzetí zodpovědnosti za proces, vyvlastnění zodpovědnosti, zvědomění si hranice a limitů, nevědění jako cesta.
- Respekt (respekt k potřebám svým a ostatních a respekt jako nástroj kontaktu).
- Naděje a smysluplnost.

PŘÍNOSY SPOLUPRÁCE PRO DĚTI A RODIČE

- Respekt k potřebám svým a ostatních (mohu ho zažívat a poskytovat).
- Rozvoj (intrapersonální a interpersonální).
- Bezpečí (prožitek i nástroj umožňující učení).
- Uznání a pozornost.

ZASTAVENÍ SE (KRITICKÉ ZHODNOCENÍ)

Pokládáme si otázky, které souvisejí s poskytováním služeb škole. Všímáme si propojenosti mezi nimi.

Užitečnost: Jak jsme užiteční? Je to pro školu užitečné? Je spolupráce opravdu efektivní, nebo je to jen „na efekt“? Má to smysl? Jak to máme s profesní etikou?

Etika: Kde je etická míra a rozsah poskytování? Jak tuto míru nastavit s ohledem na Standardy, poslání a veřejný závazek, a zároveň s ohledem na požadavky donátorů, kteří nás financují a požadují výkon, ekonomické zájmy organizace? Jak by odmítání přijala tato dlouhodobě spolupracující škola? Kde nastavit hranici?

Limity: Na co v rámci poskytování služeb můžeme dosáhnout, a na co už ne? Kde je hranice poskytování služeb? Jak pracovat s informacemi, které zjistíme v průběhu poskytování služeb?

Jak v malém týmu (kde jsou zastoupeny role lektora vzdělávání, lektora preventivního programu, poradce, supervizora učitelů) sdílet praxi, pracovat na supervizi? Jak si ohlídat, abych neslyšela něco, co nechci? Pro koho to děláme?

Cílová skupina: Kdo je naší cílovou skupinou? Jak jsou kontraktovány služby? Jak pracovat se zpětnou vazbou, pokud vnímáme potřebnost u jiné cílové skupiny, než je kontraktována (např. třída vs. pedagog), užitečnost u jiné služby, než je objednána (např. vzdělávací seminář vs. supervizní práce pedagogického sboru). To nás opět vede k úvahám o užitečnosti...

KLADEME SI OTÁZKY...

Na některé máme odpovědi. Na některé odpovědi nacházíme. Někdy měníme názor. Na některé otázky odpovědi zatím nemáme a možná mít nebudeme.

Můžeme upravit podmínky. Někdy to nedokážeme.

Někdy odpovědi v čase přehodnocujeme. Je to cesta, proces.

Máme možnost volby.

Mgr. Eva Kuncová, Mgr. Jana Kadlecová

Centrum protidrogové prevence a terapie, o. p. s., Plzeň.

e-mail: kadlecova@cppt.cz, prevence@cppt.cz

Typy programů primární prevence s ohledem na volbu vhodného programu z nabídky Poradenského centra

Lenka Skácelová

DEFINICE JEDNOTLIVÝCH TYPŮ PREVENCE

Primární prevenci členíme na tzv. **nespecifickou a specifickou primární prevenci**.

Do **nespecifické primární prevence** řadíme aktivity, které nemají přímou souvislost s rizikovým chováním, a aktivity, které napomáhají snižovat riziko vzniku a rozvoje rizikového chování prostřednictvím lepšího využívání volného času. Patří sem např. zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání (MŠMT, 2005; Černý, 2010).

Za **specifickou primární prevenci** rizikového chování považujeme takové aktivity a programy, které jsou úzce zaměřeny na některou z konkrétních forem rizikového chování.

Obecně také platí, že čím nižší je věk žáků, tím méně je prevence specifická a více orientovaná na obecnou ochranu zdraví. Naopak čím je žák starší, tím je prevence více zaměřena na konkrétní formy rizikového chování.

Specifickou primární prevenci dále členíme na všeobecnou, selektivní a indikovanou primární prevenci.

VOLBA VHODNÉHO TYPU PROGRAMU

Metodici prevence vybírají a volí vhodný typ programu pro žáky podle informací, které získávají od pedagogů z jejich pozorování žáků v průběhu výuky, přestávek a dalších činností ve škole. Dále vycházejí z informací od rodičů, z jejich žádostí o pomoc při řešení problému s dítětem nebo z jejich stížností. Dalším kritériem pro volbu vhodného typu programu jsou informace od žáků získané z rozhovorů s nimi, prostřednictvím schránky důvěry, e-mailu nebo také z výsledků dotazníkového šetření.

VŠEOBECNÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE

Všeobecná prevence je zaměřena na běžnou populaci dětí a mládeže bez rozdělování na méně či více rizikové skupiny. Věnuje se také cílové skupině pedagogů a rodičů. Zohledňuje se pouze věkové složení a případná specifika školy či třídy (např. škola venkovská, městská, speciální, sportovní; třída chlapecká/dívčí apod.). Patří sem tematické programy pro větší počet osob (obvykle jednu školní třídu, malou sociální skupinu), se zpracovanou standardní metodikou pro danou cílovou skupinu.

CÍLE

Obecným cílem je předcházet rizikovému chování. Mezi konkrétní cíle patří podpora zásad zdravého životního stylu, podpora pravidel chování v třídním kolektivu v souladu se školním řádem, rozvoj komunikace, spolupráce a vzájemné pomoci mezi žáky, rozvoj tolerance, ohleduplnosti, schopnosti přijímat názor druhého a asertivity, podpora zdravého sebevědomí, sebezpoznaní a seberegulace.

ZPŮSOBY PRÁCE PŘI PROGRAMECH VŠEOBECNÉ PRIMÁRNÍ PREVENCE

Diskuze v komunitním kruhu je vedena na předem dané téma podle nabídky programů – dbáme na obecná pravidla diskuze v komunitním kruhu (mluví vždy pouze jeden, každý má možnost bez obavy vyjádřit svůj názor...).

Techniky a hry: Při všech aktivitách motivujeme a podporujeme žáky ve správném a žádoucím chování. Povzbuzujeme rozvoj samostatného myšlení a vhodného projevu. Vedeme ke schopnosti samostatně vyjádřit svůj názor a také vyslechnout názor druhého. Utvrzujeme žáky v chování, které je v souladu se zásadami zdravého životního stylu a v souladu se školním řádem a pravidly.

Individuální rozhovor po skončení programu volíme v případě, že se v programu vyskytne problém a žákovi je vhodné nabídnout další pomoc.

Pokud v průběhu realizace programu zjistíme problém v třídním kolektivu, dokončíme započatý typ programu a při konzultaci s pedagogy jim doporučíme jiný typ – selektivní nebo indikovanou primární prevenci.

POŽADAVEK NA VZDĚLÁNÍ LEKTORŮ

Dle čtyřúrovňového modelu vzdělávání pro pracovníky v oblasti primární prevence jde o základní, 1. úroveň. V praxi ve většině případů dostačuje úplné pedagogické vzdělání. Jde o učitele či jakékoliv osoby, které preventivně pracují se skupinami dětí a mládeže ve školství.

SELEKTIVNÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE

Programy selektivní prevence se zaměřují na skupiny osob, u kterých jsou ve zvýšené míře přítomny rizikové faktory pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování, tj. jsou více ohrožené než jiné skupiny populace. Rizikové skupiny lze identifikovat na základě

biologických, psychologických, sociálních nebo environmentálních rizikových faktorů souvisejících s rizikovým chováním, a dále podle věku, pohlaví, rodinné historie, místa bydliště nebo úrovně sociálního znevýhodnění (Gallà et al., 2005). Jedná se např. o děti alkoholiků, studenty, kteří nedokončili školu nebo jsou opakovaně ve studiu neúspěšní, děti s poruchami chování, hyperaktivní nebo s poruchou pozornosti, děti úzkostné s horší adaptabilitou na třídní kolektivy, a třídní kolektivy, kde je podezření na zhoršené vzájemné vztahy žáků. Programy jsou určeny pro větší počet osob (obvykle jednu školní třídu, malou sociální skupinu). S účastníky se pracuje s ohledem na definovaná rizika a očekávání od programu, která vzešla z objednávky školy (třídního učitele, školního metodika prevence).

CÍLE

Obecným cílem je zamezit nebo minimalizovat dopady rizikového chování. Mezi konkrétní cíle patří diagnostika míry výskytu rizikového chování ve skupině, vedení žáků k vlastnímu definování problému a získání náhledu na vlastní chování, stanovení pravidel chování do budoucna, ujasnění si výhod i nevýhod změny v chování, přijetí vlastní zodpovědnosti za dění ve třídě/skupině.

ZPŮSOBY PRÁCE PŘI PROGRAMECH SELEKTIVNÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE

Diskuze v komunitním kruhu je vedena na téma, které se týká konkrétního problému ve třídě. U selektivní prevence již tato aktivita vyžaduje určité dovednosti získané při diskuzích se žáky na bezpečné téma, např. při všeobecné primární prevenci.

Techniky a hry: Při selektivní primární prevenci se předpokládá, že reakce a chování žáků bude odlišné od reakcí při všeobecné primární prevenci. Žáky vedeme k náhledu na jejich chování, k upevnění si způsobů chování, které je správné a žádoucí, a přijetí zodpovědnosti za takové, které je v rozporu s pravidly a školním řádem. Žáky vedeme také k samostatnému hledání způsobů řešení problému. Techniky nebo hry při selektivní primární prevenci nejsou odlišné od technik při všeobecné primární prevenci. Odlišné jsou ale reakce žáků, na které je potřeba být připravený.

Individuální konzultace – v programu je možné vytipovat a doporučit žákovi a jeho rodičům individuální konzultace v odborném poradenském zařízení zaměřeném na konkrétní problém žáka.

Koho potřebujeme ke spolupráci – k dosažení pozitivních změn je nutná úzká spolupráce pedagogů, rodičů a žáka, případně také spolupráce s dalšími organizacemi následné péče.

Kontrola dosažených výsledků se provádí průběžným sebehodnocením žáků ve vztahu ke konkrétnímu cíli, který si žáci v rámci programu selektivní primární prevence definují. Dále zpětnými vazbami od rodičů a pedagogů a zpětnými vazbami od pedagoga a žáků při realizaci následného programu.

POŽADAVEK NA VZDĚLÁNÍ LEKTORŮ

Dle čtyřúrovňového modelu vzdělávání pro pracovníky v oblasti primární prevence jde o druhou, středně pokročilou úroveň. Jedná se o systematickou preventivní práci na vyšší úrovni obtížnosti. Lektor je schopen v základní míře zvládnout krizové situace a ošetřit

nepříjemné stavy, které se mohou v rámci jeho preventivní práce v kolektivu nebo u jednotlivců objevit, např. práce s agresivitou, identifikace ohrožených jedinců a jejich předání do návazné odborné péče. Působí pouze pod odborným dohledem pracovníka na 3. úrovni. V praxi jde o osoby, které splňují požadavky 1. stupně a mají ukončené VŠ vzdělání zaměřené na práci s lidmi, absolvovali kurz či výcvik se sebezkušenostní částí (nejméně 24 hodin sebezkušenosti).

INDIKOVANÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE

Programy indikované prevence se zaměřují na jedince, kteří jsou vystaveni působení výrazně rizikových faktorů, případně u kterých se již vyskytly projevy rizikového chování. Snahou je podchytit problém co nejdříve, správně posoudit a vyhodnotit potřebnost specifických intervencí a neprodleně tyto intervence zahájit. Jedná se již o práci s dětmi a mládeží, u kterých je zvýšené riziko výskytu či již počínající projevy rizikového chování. Jde např. o oběti šikánování, o agresory, žáky, kteří experimentují s návykovými látkami nebo vykazují určitou rizikovitost chování ve vztahu k sobě a k autoritám, nebo o třídní kolektivy, kde byla diagnostikována šikana do 3. stupně.

CÍLE

Obecným cílem je minimalizovat rizika spojená s identifikovaným rizikovým chováním. Dílčí cíle se stanovují na základě diagnostiky míry problému a jsou zaměřeny na konkrétní změny v chování a prožívání žáků.

ZPŮSOBY PRÁCE PŘI PROGRAMECH INDIKOVANÉ PRIMÁRNÍ PREVENCE

Diskuze v komunitním kruhu je vedena na téma, které se týká konkrétního problému ve třídě. U indikované prevence již tato aktivita vyžaduje značné dovednosti získané při diskuzích se žáky v rámci předchozích typů preventivních programů. V žádném případě nesmíme dopustit, aby zvláště u vztahových problémů docházelo ke konfrontacím skupiny žáků s jednotlivcem nebo menšinou.

Techniky a hry: Při indikované primární prevenci je předpoklad, že reakce a chování žáků budou zvýšeně agresivní, útočné, propagující a podporující nežádoucí způsoby chování, protože takové chování je přijímané nebo tolerované většinou třídy. Techniky nebo hry při indikované prevenci nemusí být odlišné od technik při prevenci všeobecné nebo selektivní. Odlišné jsou ale výše uvedené reakce žáků, na které je potřeba být připravený a jejichž zvládnutí zvyšuje celkovou náročnost programu. Při práci žáky vedeme k náhledu na jejich chování, k upevnění si způsobů chování, které je správné a žádoucí, a přijetí zodpovědnosti za takové, které je v rozporu s pravidly, školním řádem a zákonem. Žáky vedeme také k samostatnému hledání způsobů řešení problému.

Individuální konzultace: V programu je možné vytipovat a doporučit jednotlivcům a jejich rodičům individuální konzultace v odborném poradenském zařízení zaměřeném na konkrétní problémy žáka. Při této nabídce pomoci individuální péče můžeme souběžně informovat rodiče a žáka i o tom, co bude následovat, pokud nebude docházet k pozitivní a žádoucí změně v chování. Např. udělení kázeňského opatření podle školního řádu, podmíněčné

Typy programů primární prevence s ohledem na volbu vhodného programu z nabídky poradenského centra

PRIMÁRNÍ PREVENCE	Nespecifická: nemá přímou souvislost s rizikovým chováním, patří sem zejména aktivity, které napomáhají prostřednictvím lepšího využívání volného času			
	Specifická: úzce zaměřena na některou z konkrétních forem rizikového chování – dělí se na všeobecnou, selektivní a indikovanou primární prevenci			
		VŠEOBECNÁ	SELEKTIVNÍ	INDIKOVANÁ
	Pro koho	Všichni žáci ZŠ a SŠ Pedagogové a rodiče	Ohrožené skupiny žáků (ADHD, šikana, záškoláctví, školní neúspěch) Třídní kolektivy s podezřením na konfliktní vztahy	Žáci s výraznými rizikovými faktory Žáci, u nichž se rizikové chování již vyskytlo Třídní kolektivy s rozvinutou šikanou
	Cíle	Získávání informací Předcházení vzniku rizikového chování Nácvik sociálních dovedností	Zamezení nebo minimalizace dopadů rizikového chování Konkrétní cíle dle zakázky školy (diagnostika, pravidla, získání náhledu, možnosti řešení)	Zamezení nebo minimalizace dopadů rizikového chování Konkrétní cíle dle zakázky klienta
	Co očekáváme	Písemná objednávka před programem Výběr programu společně se třídou, s ohledem na jejich věk a zájmy Účast třídního učitele (TU)	Konzultace před programem a ujasnění zakázky Aktivní spolupráce TU, pedagogů, vedení školy, žáků a rodičů Účast TU na programu a aktivní přístup Následná osobní konzultace s TU Nutný souhlas zákonných zástupců	Konzultace před zahájením spolupráce a ujasnění zakázky Aktivní spolupráce TU, vedení školy, žáků a rodičů, dalších organizací (OSPOD, PČR, SVP) Účast TU na programu a aktivní přístup Následná osobní konzultace s TU Nutný souhlas zákonných zástupců
	Výstup	Písemná zpráva z programu	Písemná zpráva z programu a konkrétní doporučení	Písemná zpráva, zhodnocení spolupráce
	Zhodnocení efektivity	Ústní či písemná zpětná vazba (ZV) s žáky Rozhovor s učitelem po programu a případná doporučení	Ústní či písemná ZV s žáky Rozhovor s učitelem při předání zprávy ZV o dění ve třídě od učitele v odstupu 2–3 měsíců po ukončení spolupráce	Ústní či písemná ZV s klienty Rozhovor s učitelem při předání zprávy ZV po ukončení spolupráce s časovým odstupem
Co nabízíme	Programy dle aktuálního letáku Kočíčí zahrada – 1. st. ZŠ Program Unplugged – 6. třída Peer program Skupina pro učitele	Intervenční program pro třídy ZŠ a SŠ KPZ – pro žáky 3.–6. třídy ZŠ s adaptačními potížemi Rodičovská skupina	Skupina pro rizikovou mládež (Vysido) Skupina pro děti s adaptačními problémy v třídním kolektivu (Pomelo) Skupina pro experimentující a problémové uživatele návykových látek	

vyloučení nebo vyloučení ze školy u studentů OU a SŠ, předání informace OSPOD, oznámení Policii ČR apod., podle závažnosti řešeného problému.

Koho potřebujeme ke spolupráci – k dosažení pozitivních změn je nutná úzká spolupráce pedagogů, rodičů a žáka, případně také spolupráce s dalšími organizacemi následné péče. Významnou roli zde hraje také podpora pedagogů při řešení problému vedením školy.

Kontrola dosažených výsledků se provádí průběžným sebehodnocením žáků ve vztahu ke konkrétním cílům, které si žáci v programu indikované primární prevence definují. Dále zpětnými vazbami od rodičů a pedagogů a zpětnými vazbami od pedagoga a žáků při realizaci následného programu.

POŽADAVEK NA VZDĚLÁNÍ LEKTORŮ

Dle čtyřúrovňového modelu vzdělávání pro pracovníky v oblasti primární prevence jde o třetí, pokročilou úroveň. Tato úroveň prevence již vyžaduje schopnost organizační práce (metodická, koordinační, informační činnost) a zejména jde o přímou preventivní práci s rizikovými jedinci či skupinami. Lektor programu pracuje zásadně jiným způsobem, než je běžné při vyučování, tj. metodami, které je možné svěřit pouze specializovaným, proškoleným a supervidovaným pracovníkům. V praxi jde o osoby, které splňují požadavky 1. a 2. stupně, mají ukončené VŠ vzdělání zaměřené na práci s lidmi (např. speciální pedagogické, psychologické, adiktologické) a absolvovali kurz či výcvik se sebezkušenostní komponentou (nejméně 64 hodin sebezkušenosti).

Literatura

- Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., & Novák, P. (Eds.). (2010). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Tišnov: Sdružení SCAN.
- MŠMT (2010). *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek*. Praha: MŠMT.
- MŠMT (5. 11. 2010). *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Staženo 7. 11. 2010 z <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani>
- Nešpor, K., Scémy, L., Pernicová, H. (1999). *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag.
- Gallà, M., Aertsen, P., Daatland, Ch., DeSwert, J., Fenk, R., Fischer, U. (2005). *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí. Příručka o efektivní školní drogové prevenci*. Praha: Úřad vlády ČR.

PhDr. Lenka Skácelová

Vedoucí Poradenského centra pro drogové a jiné závislosti, Pedagogicko-psychologická poradna Brno.
e-mail: skacelova@ppppbrno.cz

Spolupráce rodiny a školy

Pavlaína Vágenknechtová Edrová

„Škola je základ života a rodina je základ státu.“ To každý zná. Ideální je spolupráce těchto dvou důležitých složek lidského bytí.

Škola i rodina mají společný cíl: vzdělávat a vychovávat děti a mladé lidi, kteří se také jednou stanou rodiči, kteří se třeba jednou postaví před své žáky v roli učitele, stanou se dělníky, řediteli, lékaři, truhláři atd. Lidé od nich budou očekávat zodpovědnost, budou jim chtít důvěřovat a spolehnout se na ně.

Pojďme se podívat, jak by spolupráce rodiny a školy mohla vypadat a jaké možnosti spolupráce se nabízí.

Základem úspěšné spolupráce je srozumitelná komunikace. Její efektivita je podmíněna spolupracujícími stranami, které mají stejný cíl.

Komunikace školy a rodičů je realizována na několika úrovních. Ke sdělení obecných informací a informací o připravovaných akcích, které rodičům předává vedení školy, je využíván internet, stránky školy, eventuelně e-mail. Tento systém komunikaci na této úrovni velmi zjednodušuje, šetří čas a peníze. Jedná-li se o osobní a individuální záležitosti (pozvánky, informace o prospěchu), je využita poštovní doporučená zásilka.

Velkou důležitost a nezanedbatelný přínos má osobní komunikace rodiče a učitele. Nejenže jedna strana zjistí, že na druhé straně je také jen člověk, někdy s podobnými starostmi i radostmi, ale také, že je výhodné řešit věci rozhovorem, debatou, a ne zdoluhavou e-mailovou výměnou názorů s čekáním na odpovědi.

Osobní schůzky se často konají jako další krok v řešení nastalého problému. Ale proč by rodiče nemohli přijít do školy v příjemnější situaci, potěšit se tím, co děti umí, co vytvořily, podpořit jejich zdravé zájmy? Škola se s tímto cílem snaží organizovat různé slavnostní, kulturní, sportovní a atraktivní akce, které otevrou rodičům dveře a vtáhnou je do školního života.

Vzhledem k tomu, že děti tráví ve škole značnou část dne, je i v zájmu rodičů zajistit jim atraktivní, příjemné a bezpečné prostředí, kde nenarazí na stresové situace (kromě testů a zkoušení, což je trénink do života), kde mají kamarády, potkávají lidi, kterým věří, jsou ochotni říci si o radu, o pomoc, kde mají možnosti se dále rozvíjet a zdokonalovat.

Jako příklad akcí, kterých se mohou rodiče zúčastnit, můžeme jmenovat slavnostní přivítání nových studentů v Břevnovském klášteře, kde probíhá i předávání vysvědčení studentům kvart a maturitního vysvědčení studentům oktáv a čtvrtého ročníku. Tradicí je i maturitní ples v Lucerně. Dále jsou to informativní akce jako třídní schůzky a den otevřených dveří, určený nejen budoucím studentům, ale i rodičům stávajících studentů, kteří si mohou prohlédnout nové vybavení školy, setkat se neformálně s učiteli a podobně.

Další tradiční akcí je školní akademie, která se koná v divadle, v dopoledních hodinách pro studenty a ve večerních hodinách pro rodiče a další příznivce školy. Rodiče zde mohou zhlédnout výsledky zájmové práce svých dětí, ocenit snahu tvořit, bavit ostatní i samy sebe.

Akce, která nemá dlouhou tradici, je „Prima slavnost“, kde se setkávají nově přijatí studenti prim a prvního ročníku a jejich rodiče na neformální slavnosti, kterou připravují maturanti s cílem předání zkušeností a zážitků ze svého studia. Je připravena ochutnávka akcí, které nové studenty v průběhu osmiletého nebo čtyřletého studia čekají.

Účast rodičů na školních výletech je spíše vzácná, ale užitečná.

Co se týká preventivních vzdělávacích aktivit pro rodiče, není zcela jednoduché nalákat rodiče na takovou akci v hojném počtu. Kromě besedy o kyberšikaně s poměrně vysokou účastí jsme se rozhodli zakomponovat do vzdělávání rodičů jejich vlastní děti. V rámci preventivního programu naší školy tak připravují tercie informační materiál a studenti kvart přednášku pro studenty nižších ročníků a pro své rodiče.

Neodmyslitelnou součástí spolupráce je finanční podpora aktivit školy. Nadační fond příznivců gymnázia umožňuje studentům realizovat projekty a účastnit se bez výjimky školních, finančně náročnějších akcí (kurzy, zájezdy do zahraničí apod.). Program Stipendium Alej pak pomáhá zajistit účast všech studentů na finančně náročných akcích, které jsou důležitou součástí studia (adaptační kurzy, lyžařské kurzy, jazykové pobyty). Tento program se snaží minimalizovat situace vyloučení žáka z kolektivu kvůli slabší sociální situaci, což je rizikové v souvislosti s negativními společenskými jevy.

Program Minigranty Nadačního fondu je finančním zdrojem pro aktivní studentské skupiny i jednotlivce. Tento program na základě žádosti o finanční dotaci podporuje smysluplné činnosti realizované studenty (organizace sportovního dnu, vybavení, vymalování třídy, realizace divadelních představení atd.). Peníze Nadačního fondu jsou také využívány na vybavení odborných učeben.

Nadační fond má transparentní účet, ke kterému je přístup z webových stránek školy. Na účet přispívají každoročně rodiče doporučenou částkou 1000 Kč. Další možností jsou sponzorské dary.

Rodiče se tím tedy mohou podílet na tvorbě prostředí a atmosféry školy, nabídce aktivit i možnostech tyto aktivity realizovat. Kromě finanční podpory mohou přinést i své vlastní nápady a projekty.

Efektivní komunikace, zájem rodičů o akce pořádané školou a finanční podpora smysluplných aktivit jsou základní kameny spolupráce rodiny a školy.

Držme tedy palce výchově a vzdělávání našich dětí a přejme si, aby se z nich stali slušní, empatičtí lidé bez zábran pomoci ostatním.

Mgr. Pavlína Vágenknechtová Edrová

Působí jako školní metodička prevence na Gymnáziu Nad Alejí v Praze.

e-mail: pavlina.vagenknechtova@alej.cz

Role OSPOD při řešení rizikového chování dětí a mládeže

Josef Smrž, Zdeňka Wdowyczynová

Rizikové chování je samo o sobě velice obsáhlé téma, které lze jen těžko uchopit ve stručnosti a v základních bodech. V rámci našeho příspěvku se pokoušíme nastínit základní problematiku tohoto chování z pohledu role kurátora pro mládež Orgánu oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), v kontextu spolupráce se školou a s využitím vlastních praktických zkušeností.

Jedním z hlavních kritérií, které musíme zdůraznit, je vlastní spolupráce OSPOD s jinými institucemi. V tomto ohledu musíme zmínit zejména spolupráci kurátorů pro mládež se školami. Právě školy, a konkrétně pak třídní učitelé jsou tzv. „první linií“, která jako první získává informace o rizikovém chování konkrétního žáka či studenta. Učitele považujeme za odborníka na danou situaci. On zná konkrétní situaci dítěte, je v kontaktu s rodinou a zná chování a projevy studenta v široké škále. Z těchto důvodů se snažíme o co nejsilnější spolupráci se školou, kterou vnímáme jako důležitého partnera a radce v řešení problematiky rizikového chování.

Oznámení školy je často prvním důležitým krokem pro další směřování pomoci konkrétní rodině. Snažíme se motivovat školy, aby se jejich pedagogičtí a výchovní pracovníci nebáli zasílat důvěrná sdělení na OSPOD, týkající se konkrétních témat rizikového chování v souladu s pokyny MŠMT. Důvěrné sdělení může znamenat první krok v další pomoci a nastavení spolupráce s rodinou. Cenné je také vzájemné kontaktování učitele a kurátora pro mládež, kdy nám učitel může poskytnout informace, které rodina z nějaké obavy nebo strachu nám zatají.

Samotné rizikové chování jsme se rozhodli rozdělit do základních oblastí, ve kterých spatřujeme důležitost provázanosti mezi jednotlivými subjekty pracujícími s klientem. Jsou to témata: záškoláctví, návykové látky, šikana, výchovné problémy a nespoupráce rodiny.

Záškoláctví – obecnou úpravu řešení této problematiky lze najít v zákoně 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Škola se pak řídí pokynem MŠMT. Nově musíme také upozornit na pokyn MPSV. Ten jasně stanoví podmínky, za kterých může OSPOD do případu záškoláctví vstupovat. Je to v případech, kdy rodič neplní své rodičovské povinnosti vyplývající

ze zákona, dítě vede nemravný nebo zahálčivý život a další. Jedná se tak o dítě, které je ohroženo na dalším vývoji a může být pracovníky OSPOD zařazeno do § 6 zákona č. 359/1999 Sb. Z toho pak vyplývá důležitá informace, kdy OSPOD nemůže svévolně řešit každý případ záškoláctví, pokud je zřejmé, že sama škola má ještě dostatečné možnosti vlastního řešení situace. Pokud si tedy dítě neplní nebo zanedbává docházku, nemůže OSPOD intervenovat, jelikož dítě není v dalším ohroženo. Škola má pak sama dostatečná oprávnění pro řešení situace (svolání výchovné komise s rodiči, uložení kázeňských opatření aj.). V případě, kdy tyto možnosti škola vyčerpá, může teprve následně OSPOD intervenovat. Specificky je upravena tato problematika v případech záškoláctví, kdy je intervence OSPOD upravena pokynem MŠMT. V těchto případech má škola povinnost informovat OSPOD a jedná se i z pohledu zákona o ohrožené dítě, kdy je splněn požadavek vedení zahálčivého života. Důvodem pro intervenci OSPOD tak musí být nepříznivý vývoj dítěte. V této problematice pak lze doporučit úpravu školního řádu a jeho vymezení týkající se přijímání omluvenek a postupu v případech zjištění záškoláctví.

Návykové látky – i zde jako základ vnímáme související pokyn MŠMT a obecnou úpravu zákona č. 359/1999 Sb. Problematická se může jevit nejednotnost postupu v případech řešení této problematiky samotnými Orgány sociálně právní ochrany dětí. I zde pak apelujeme na spolupráci se školou, která může včas rozpoznat intoxikaci dítěte návykovou látkou, případně mít podezření na užívání. V těchto případech se z praxe osvědčuje na půdě školy získání generálního souhlasu zákonných zástupců. Pak škola může při podezření na intoxikaci žáka otestovat a následně jednat pro zabezpečení jeho zdraví a ochrany. Osvědčuje se také upravit podle těchto požadavků školní řád s jasným vymezením zákazu vstupu do vyučování pod vlivem návykové látky a konkrétním popisem události v případě, kdy je žák při vyučování přistižen intoxikován. Školní řád může být dobře provázán díky spolupráci výchovného poradce a školního metodika prevence.

Sám OSPOD, stejně jako škola, pak disponuje pravomocí spolupráce s PČR – může ji do školy přivolat v případě podezření intoxikace žáka návykovou látkou či distribuce návykové látky přímo ve škole. V těchto případech je možností školy také oznámení OSPOD, který dále rodinu převezme do péče a situaci bude řešit. Z hlediska možností OSPOD je to kromě spolupráce s rodinou možnost spolupráce s pediatrem a odbornými pracovníky a v neposlední řadě využití koncepce jednotlivých MČ v oblasti protidrogové politiky.

Šikana, výchovné problémy – OSPOD vstupuje do řešení v případech, kdy škola sama vyčerpala možnosti, jak situaci řešit. Opět zde můžeme zmínit pravomoci školy udělit kázeňské opatření, spolupracovat s rodinou aj. V případech šikany pak škola může kontaktovat organizace, které s touto problematikou pracují. Pokud se škola domnívá, že by šikana mohla znamenat také spáchání některého z provinění (vydírání, ublížení na zdraví), je sama povinna informovat PČR. OSPOD bude následně konkrétního pachatele řešit na základě informace o prověřování od PČR. Musíme totiž upozornit na to, že samotnou šikanu nemůže OSPOD řešit. Není v jeho pravomoci, na rozdíl od oblastní pedagogicko-psychologické poradny (OPPP), zjišťovat vztahy ve třídě a s nimi následně pracovat. OSPOD může řešit konkrétního žáka, který se dopouští rizikového chování, když škola vyčerpá vlastní možnosti nebo za předpokladu, že jsou tyto neúčinné. Pracovníci OSPOD mohou být nápomocni v případech účasti na výchovných komisích jako neutrální činitel.

V praxi se setkáváme s tím, že pracovníci škol mají často pocit, že na rozdíl od OSPOD nemají dostatečná oprávnění, jak s rodiči a žáky, vykazující rizikové chování, pracovat. To ovšem není tak docela pravda. Jak bylo výše opakovaně zmíněno, sama škola disponuje kázeňskými opatřeními a možnostmi komunikace s rodiči. Sama je autoritou, aniž by byl nutný zásah z vnějšku. V případech rizikového chování má také právo žádat zprávy od zákonných zástupců, které budou napomáhat stabilizaci chování dítěte. Podobně může doporučit návštěvu odborného zařízení, svolat výchovnou komisi, v závažnějších případech kontaktovat sama PČR. V neposlední řadě má možnost využít síť preventivních programů, které mohou být zaměřeny přesně dle konkrétních požadavků školy.

OSPOD má vstupovat do případu v situaci, kdy škola své vlastní možnosti vyčerpala nebo jsou neúčinné. Opět opakujeme základní podstatu, že OSPOD může vstoupit do řešení v případě, kdy je dítě ohroženo na dalším vývoji. V tomto případě je pak nejučelnější zaslání důvěrného sdělení nebo zprávy OSPOD. Bez prvotní informace nemůže OSPOD vyhodnotit situaci a zákonně tak do případu vstoupit.

Sám OSPOD v řešení případu nejdříve využívá samotné spolupráce s rodinou a získání informací pro posouzení situace. Vyžádá si zprávy ze školy, od lékaře atp. Následně může navázat spoluprací s dalšími zařízeními, jako jsou OPPP, střediska výchovné péče, speciálně pedagogická centra. V závažnějších případech disponuje vlastními represivními opatřeními nebo opatřeními, která navrhuje soudu. I zde však nemůže OSPOD zůstat sám, aniž by měl oporu v dalších informacích od pracovníků škol a školských zařízení. Můžeme totiž předpokládat, že sám rodič nemusí být ten, který je motivovaný ke spolupráci, a jeho informace nebudou tedy objektivní a relevantní.

V závěru našeho příspěvku chceme tedy zdůraznit naše přesvědčení, že přestože chápeme občasně obavy pedagogů, vnímáme co nejužší propojení pracovníků OSPOD a škol jako zásadní a oboustranně přínosné. Bez této spolupráce totiž nelze očekávat pomoc klientovi. Hrad nemůže postavit dělník bez toho, aby měl někoho, kdo mu pomůže.

Mgr. Josef Smrž, Mgr. Zdeňka Wdowczynová

OSPOD ÚMČ Praha 13

e-mail: WdowczynovaZ@p13.mepnet.cz

Ohrožená škola

Olga Jablečnicková

Pozorování v přirozeném školním prostředí ukázalo překvapivě reálné a zdravé pohledy na drogovou problematiku u dětí, které jsou ve vyšší míře vystaveny externímu ohrožení daného lokací jejich základní školy (u kontaktního centra a lékárny vydávající substituci), versus mýty opředené, nereálné koncepty dětí, jejichž škola není exponována těmito vlivům.

Tato úvaha nad srovnáním dvou škol nabízí jiný, interní pohled na téma – Co je vlastně „ohrožená škola“? A zda strach kolem škol v blízkosti center pro drogově závislé skutečně platí.

Tradičně před volbami to v ulicích Prahy vypadá, na základě předvolebních strategií a hesel, že je nutné potřeba „Vyhnat narkomany od škol!“

Podíváme-li se na dané psychologickou optikou, zdá se, že úzkost z neznámé patologie je pochopitelná. Aby ne. Úzkost je reakce naší psychiky na ohrožení, resp. upozorňuje nás na to, že jsme ohroženi. Existují ohrožení, jež mají skutečný základ, a naše úzkost nám touto signalizací umožní přežít, nebo se o to alespoň pokusit. V případě, kdy po nás jde medvěd nebo s námi padá letadlo, je ohrožení reálné a úzkost spouští stresovou reakci téměř u všech zúčastněných. Některá ohrožení {možná dnes většina} mají však svůj základ v iracionalitě. To, co člověka nutí k úzkosti, je jeho nevědomá interpretační tendence. V případě mojí kočky je situace jasná. Ta si nemůže vybrat, zda jí sousedův pes bude stresovat, nebo ne. Stresuje ji a ona utíká. Člověk na rozdíl od kočky své stresory ve většině interpretovat může, resp. zaujímá k nim postoj.

Pojďme se blíže podívat, jak je to s reálným základem paniky kolem škol v „ohrožených lokalitách“. Rešeršní práce s odbornou literaturou neposkytla mnoho vědeckých důkazů o této předpokládané kauzalitě.

Jsme zvyklí v adiktologickém pojmosloví pojednávat závislost jakožto bio-psycho-socio-spirituální problematiku. Přičemž právě ono „socio“ rozmyšlíme v následujícím slova smyslu – jakožto vliv vztahů s okolím, rasovou příslušnost, společenský status, pravidla, mýty a morálku rodiny, drogy jako norma a kolektiv vrstevníků. Nejspíše by se škola v blízkosti

centra dala „svalit“ na *vliv vztahů s okolím*. Otazné samozřejmě je, co je to vztah a jaký tento vliv je. Já si myslím, že škola, dítě a okolo jdoucí narkoman tuto definici nenaplní.

Chodíme třetím rokem s kolegyní do škol s následující filozofií. Pracujeme se školou vytvářeným školním kolektivem. Předáváme relevantní informace o drogách a závislostech s ohledem na věk a aktuální potřeby dětí. Kýženým výsledkem naší práce jsou reálné, zdravé postoje k návykovým látkám. Snažíme se bořit nefunkční mýty a předsudky a naším cílem je škola – otevřená moderním metodám prevence, nezavírající před problémy dveře, aktivně spolupracující s odbornou pomocí.

Na základě této práce jsme si všimly, že děti z „ohrožených lokalit“ jsou jiné a dostaly jsme chuť se o tom dozvědět více. Naše další cesta vedla přímo ke kognitivním prekonceptům dětí. Ač jsou čtenáři poučení, raději sjednotme pojmosloví – kognitivní prekoncept rozmýšlím jako primární dětskou mentální reprezentaci, tedy jakousi laickou zkušenost dětí se světem. Do hry vstupují vlivy školní i mimoškolní a výsledný charakter prekonceptu je jak znalostní, tak afektivní.

Pro své srovnání jsem šla do sedmých tříd. Jedná se o srovnání primárních mentálních reprezentací dětí, které pracovně dělím do dvou skupin a metaforicky pojmenovávám jakožto žáci „Ohrožení“ a „Neohrožení“. Srovnání má dvě výzkumné strategie: 1. kvalitativní analýza narativu (v programu dětí pracují s realitě odpovídající kazuistikou, resp. domýšlejí ji v pozitivní a negativní variantě), 2. pozorování v přirozeném prostředí.

Žáci ze skupiny „Ohrožení“ chodí do školy v oblasti s vysokou koncentrací závislých lidí {u kontaktního centra, bývalé ordinace předepisující Subutex a lékárny}, ve staré zástavbě Prahy 5.

Žáci ze skupiny „Neohrožení“ navštěvují školu sídlištního typu na samém okraji Prahy 5 v oblasti s nízkou koncentrací závislých lidí.

Pozorování ukázalo překvapivě zdravé pohledy na drogy u žáků ze skupiny „Ohrožení“. Jedná se o děti zvědavé, s vhladem a se zájmem, resp. zcela chybí skupina dětí bez zájmu. Všechny děti ze skupiny „Ohrožení“ jsou naladěny na téma, mají zájem o diskuzi a navzájem se poslouchají. Převládá pocit „je to naše téma“. Jsou konfrontačně naladěny. Mají vlastní postoj a mají ochotu jej sdílet. Často plní pedagogův sen a jsou ochotné v boji za své postoje tvrdě argumentačně bojovat. Jsou ve vyšší míře schopny funkčního a správného propojení drog, závislosti a potřeby pomoci. Mají reálné zkušenosti s nálezem injekční stříkačky, reálnou představu o závislém člověku a specifické vědomosti {např. vědí, co je to Subutex}. Mají zájem o fenomén závislosti a pokládají na toto téma hyperkonkrétní otázky. Disponují vyšší empatií k pomoci a nízkou fascinací drogovým debaklem. Mají ve většině silnější povědomí jak o rizicích, tak o účincích užívání.

PREKONCEPT DĚTÍ ZE SKUPINY „OHROŽENÍ“ JE SHRNUT DO TEZE: DROGA JAKO REÁLNĚ NEBEZPEČÍ, O KTERÉ SE ZAJÍMÁM.

Děti ze skupiny „Neohrožení“ mají částečný zmatek v pojmech, což pro sedmou třídu není nikterak s podivem, ale oproti „Ohroženým“ se ve vyšší míře setkáváme s částečným nezájmem dětí o téma. Mají-li nějaký postoj, pak jde o postoj pasivní („Tak nám to teda řekněte, když už jste tu“), dále pak o fascinaci drogou („Vše vím, těším se, až si zahulím“)

a v neposlední řadě o strach z drogy („Droga je zlo, raději mi nic neříkejte“). Děti z této skupiny jsou častěji fascinovány či téměř zhnuseny z drogového debaklu („Rozpadající se části těla“). Mají-li postoj k marihuaně, pak jednoznačně pozitivní. Jsou ve vyšší míře neinformovány o rizicích („Nechci slyšet“) dané fascinací nebo strachem. S vyšší frekvencí výskytu se zde potkáváme s mýty „o pánovi a plné kapse bonbonů“, „zlých dealerech, kteří mi podle vyvolají závislost“ a představou, že si „napíchnu z nalezené stříkačky tu závislost“, z čehož je patrné ne příliš správné propojení pojmu závislost a droga. V pohledu na drogy je u těchto dětí častější černobílé vidění.

**PREKONCEPT DĚTÍ ZE SKUPINY „NEOHROŽENÍ“ JE SHRNUT DO TEZE:
DROGA JAKO STRAŠIDLO, O KTERÉM FANTAZÍRUJI.**

Postupně přestal úplně chodit do školy už ho vyhodili
Při dva týdny se mu to před maskou podávalo
skříp, že je nemocný, ale později už na to maska
přišla a byla rozdělena. Prvu to s ním chtěla rozbe-
rat a pomoci mu, ale když jí došlo, že už je to mar-
ně ~~to~~ vyhodila ho z domu, že přij s sakovím fešákem
šil nechce. Tak se sedy ocitl na ulici a brzy si na-
šel další narsu. Drogy bral pořád dál a ^{nomadu} začal pro-
nadávat. A tak ho až dodnes vydají ^{jim} Kerimí pracovní-
ci a stále v horším zdravotním stavu.
na Karlově náměstí

Obr. 1 Narativ žáka ze skupiny „Ohrožení“

- dvojčata pokračoval, dal mi jediné ho vyhodili
 se školy, jak i z domova. Šel se z mív
 besedovace. jedinou ledy sél ~~po mívání~~ z dvojčaty
 - SMETL H0 VLAK !!! 😊

Obr. 2 Narativ žáka ze skupiny „Nehrožení“

Na konec se vrhne ma léčba a vylicí se !? :

Obr. 3 Narativ žáka ze skupiny „Nehrožení“

Trvalo to dva roky než Emě došlo, že takový život není žádný život.
 Sama se jednoho dne rozhodla, že zkusí léčbu v ~~PL~~ Bohnicích.
 Přijmuli ji a začala léčbu. Ta trvala tři roky. Dopadlo to ~~dobře~~
~~po třech letech~~ Teď už je to 5 let od léčby a Ema má rodinu a
 slušnou práci.
 Vě volném čase ~~se~~ pomáhá v PL Bohnicích, s mamkou si rozumí
 a je na ni pyšná, že se ~~obslužovala~~.
 A už nikdy nechce o drogách ani slyšet a s její malou dcerkou rozhodně
 bude ~~se~~ chováť rodně a ~~pro~~ jí celý svůj příběh aby ~~se~~ jí
~~problém~~ ~~schválila~~. I douhá, že to ~~se~~ ~~Janíčka~~ pochopí a ~~miloby~~ se ~~nechtě~~
 Jana dcerka

Obr. 4 Narativ žáků ze skupiny „Ohrožení“

I bez narativních analýz je patrné, že „Ohrožení“ jsou skutečně ohroženi realitou, zatímco „Neohrožení“ jsou neohroženi realitou a žijí v dramatických, zjednodušených, černobílých prekonceptech.

Pod vlivem výzkumné i osobní zkušenosti jsem zastávce myšlenky, že strach z blízkosti uživatelů drog u školy nemá racionální základ. Poučené děti nejsou ohroženy bezprostřední blízkostí závislého člověka. **Jsou ohroženy celou lokalitou, statusem, svým prostředím a svými vazbami {rodiče, rodinní známí, sousedé}.**

V žádném případě neříkám, že od teď je potřeba stavět kontaktní centra vedle škol. Podotýkám však, že není dobré žít v tabu. Jsme v 21. století v Praze, o některých věcech se s dětmi vyplatí mluvit. A zdá se, že kontaktní centrum vedle školy toto tabu tahá na světlo boží.

Závěrečný apel: „Škola je bezpečné místo, které selhání rodiny a okolí reformuje – zachytí problém a poučeně postupuje. Tím spíše škola v prostředí, kde užívání drog je reálně přítomno.“

Jistě, jedná se o stav ve své idealitě. Mám za to, že situaci prospívá zájem o adiktologii a její znalost ze strany pedagogického sboru. Dále pak přítomnost školního psychologa a metodik prevence na svém místě. A v neposlední řadě zpracovaný operační postup v případě detekce drogového problému u žáka a v tomto směru poučení pedagogové. Bohužel naše zkušenost z řady škol a stav, který situaci komplikuje, je nezájem a neznalost bazálních informací o drogách, strach a fascinace, metodik „pro forma“ a odsouzení spojené s ostrakizací „problematického“ žáka.

Nechceme po učitelích, aby se zabývali osobnostním a rodinným backgroundem žáků. Jejich primární úloha je děti naučit daný předmět. Však v případě, kdy dítě propadne záchrannou sítí, je škola instituce, která má z povahy věci funkčně zapůsobit.

PhDr. Olga Jablečnicková

Progressive o. p. s.

e-mail: olga.jablecnikova@progressive-os.cz

Kompetence školy a jejich zaměstnanců při řešení šikanování

Jan Žufníček

Šikana je komplexní vztahový jev. Pro praxi jejího předcházení, šetření a řešení je mnohem důležitější zabývat se principy a zákonitostmi, než vyhledávat prvky odpovídající definici holou větou. Přesto je užitečné hrubý obrys držet v paměti.

Kolektiv lektorů k definici tohoto jevu v publikaci Minimalizace šikany, Praktické rady pro rodiče (Vágnerová, 2009, s. 11), uvedl:

„Šikana je úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování slabšímu jedinci (skupině) silnějším jedincem (skupinou).“

A dále:

„Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně ubližuje druhým.“

„Šikana je chování, jehož záměrem je ublížit někomu jinému, ohrozit ho a zastrašit.“

„Šikana je zneužívání moci.“

ZNAKY ŠIKANY

Jak je vidět, definic šikany může být celá řada. K praktickému rozpoznání šikany však samy o sobě nestačí. Chceme-li úspěšně odlišit šikanu od jiného (jakkoli nevhodného) chování, je třeba soustředit se na tzv. znaky šikany.

Znaky šikany chápeme jako konkrétní ukazatele, na základě kterých můžeme o pozorovaném chování rozhodnout, zda se jedná o šikanování, či nikoliv. Jedná-li se o šikanování, pak je v jednání možné pozorovat (studijně srovnej; Kolář, Nová cesta k léčbě šikany, 2011):

- **Záměr;** cílem takového útoku (fyzického či psychického) je ublížení a ponížení, nejedná se o ublížení nevědomky, ani se nejedná o útok, jehož cílem bylo vyřešit konfliktní situaci nebo prosadit svůj názor.
- **Opakování;** útoky se vůči konkrétní osobě opakují, a to zpravidla po delší časový úsek. Ve výjimečných případech může být tento znak zastřen tím, že se jedná o útoky vůči většímu počtu obětí, proto nemusejí být vyhodnoceny jako opakované, nebo se šikana odehraje ve velmi krátkém souvislém čase.
- **Nepoměr sil;** mezi útočníkem (útočníky) a tím, komu je ubližováno, vládne nerovnováha sil. To znamená, že jakákoliv obrana je neúčinná a rozhodně nesouvisí pouze s fyzickou silou. Tento nepoměr sil souvisí zejména s postavením žáků ve třídě, sociální oporou a respektováním přání druhého.
- **Bezmoc;** ten, komu je ubližováno, nemá prostředky k účinné obraně, nevidí ze situace východisko.
- **Zneužití moci;** na straně útočníků lze pozorovat vědomé zneužívání převahy, jehož následkem je bezmoc oběti.
- **Snižování lidské důstojnosti;** útok je veden tak, aby byla lidská důstojnost viditelně snížena, což lze pozorovat např. jako rozdíl mezi smíchem a výsměchem. Stejně tak se objevují i prvky ponížení, které nebývají součástí běžných konfliktů (např. naplívání do penálu, nepouštění na toaletu, roznášení extrémně devalvujících pomluv atd.).

CO UĎĚLAT PRO TO, ABY ROZHODOVÁNÍ, ZDA SE JEDNÁ O ŠIKANU ČI NIKOLI, BYLO EFEKTIVNÍ:

- **Sestavte precizní obraz chování aktérů.** Vždy zakládejte svá rozhodování o tom, zda se jedná o šikanu či nikoli, na precizním pozorování a záznamu informací o jednání.
- **Buďte věcní a zcela konkrétní.** Je potřeba zachytit události tak, jak se odehrály, jakkoli vám to bude nepříjemné. Například pokud budou součástí jednání hrubé nadávky a urážky, je potřeba je zaznamenat tak, jak zazněly.
- **Sledujte jednání aktérů v následujících rovinách:**
 - **V prostoru a na tělesné úrovni;** moc a převaha může být zneužita přímými fyzickými útoky v podobě kopání, úderů pěstí, tahání za vlasy nebo agrese namířené proti osobním věcem oběti. Stejně tak lze ubližovat zastoupením cesty nebo odepřením přístupu například na toaletu.
 - **V komunikaci a na psychické úrovni;** k ponížení jsou často zneužívány osobní charakteristiky, sociální postavení či rodinné poměry v podobě znevažujících přezdívek a devalvujících nadávek. Stejně tak ale působí utrpení odepření komunikace, roznášení nepravdivých devalvujících pomluv.
 - **V čase;** pokuste se již z prvních zachycených informací dopátrat, jak se jednání vyvíjí v čase, hledejte oporu pro uchopení toho, zda se chování opakuje, případně stupňuje.

- **V postojích aktérů;** jednání a obraz konkrétního chování jsou důležité pro další práci s problémem. Rozhodující jsou však postoje těch, kteří moci zneužívají.

SKRYTÉ ZÁKONITOSTI

Dále je nutné si uvědomit, že šikana se vždy odehrává v celkovém kontextu vztahů dané třídy a školy. Aby bylo možné budovat účinný systém prevence a řešení vzniklých případů, je nezbytné věnovat pozornost zákonitostem, za kterých vzniká a rozvíjí se.

Budeme proto sledovat následující roviny (srov. Kolář, Nová cesta k léčbě šikany, 2011, s. 31–56 Trojrozměrný praktický pohled na šikanování):

- Projevy šikany v chování
- Dynamika vývoje skupiny
- Závislostní povaha vztahů

Toto členění má zásadní význam pro uvědomění si skrytých zákonitostí a jejich souvislosti s pozorovatelným obrazem chování.

PROJEVY ŠIKANY V CHOVÁNÍ

Projevy šikany v chování představují konkrétní obraz chování jako omezování osobní svobody, vyhrožování, útisk, krádeže, pronásledování, napadení, sexuální obtěžování a tak dále. **Soubor takových projevů chování je zpravidla přímým signálem probíhající šikany.**

Naši pozornost by měly poutat především **nepřímé signály projevené často vývojově nelogickými změnami chování** jednotlivců **nebo paradoxními vzorci chování.**

DYNAMIKA VÝVOJE SKUPINY

Školní třída je velmi rozrůzněnou skupinou co do postojů jednotlivců, hodnotových systémů jejich rodin, stylů výchovy, kterou byli utvářeni, vrozeného temperamentu, a ve výčtu rozdílů bychom mohli pokračovat.

Zákonitě se v jejím vývoji objeví pokusy rozrůzněnosti využít, popřípadě jí zneužít k dosažení pozice, uchopení role, získání vlivu. Tyto experimenty se objeví v různé míře ve vývoji každé skupiny a nositeli těchto strategií nebudou nutně nemocní jednotlivci.

ZÁVISLOSTNÍ POVAHA VZTAHŮ

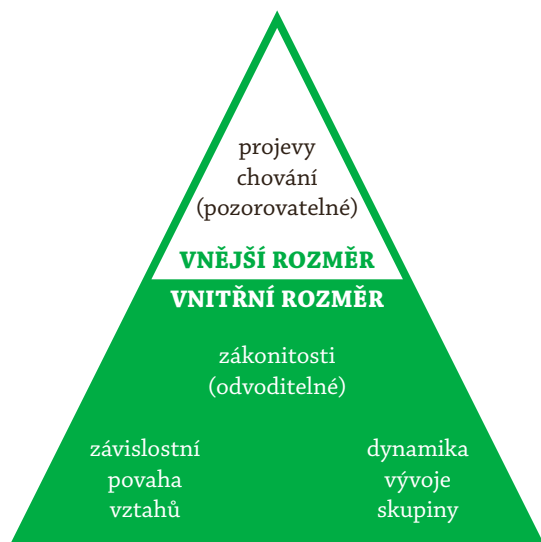
Tento úhel pohledu je významný pro pochopení toho, proč jednotlivci ve skupině zasažené šikanou jednájí často paradoxně. Pomůže nám odpovědět na otázky, které si můžeme klást:

- Proč nikdo nepomůže?
- Proč se tomu ostatní smějí?
- Proč ten, komu je ubližováno, hájí toho, kdo mu ubližoval?
- Jak to, že někdo, komu je ubližováno, současně sám ubližuje?

Pro toto pochopení je nutné věnovat pozornost závislostnímu rozměru lidského vývoje. S ohledem na to je dobré zdůraznit:

- Pokud nejsou podmínky pro tento vývoj dostatečně příznivé, je možné, že závislostní jednání přetrvává, nebo se dokonce stane hlavní cestou k uspokojování potřeb, a to i za cenu toho, že je sebezničující, nebo naopak destruktivní.
- Dítě ve školním věku je v tomto ohledu sálem ve vývoji. Zcela přirozeně proto jedná v určitých ohledech závisle, a to nejen na autoritě dospělých, ale vzhledem k věku i na autoritě vrstevníků.
- Pokud momentální podmínky ohrožují nebo znemožňují přirozené naplňování potřeb, máme tendenci nouzově volit ty prostředky k jejich naplnění, které se v minulosti osvědčily – tedy i ty zcela závislostní.
- Základní závislostní rozměr je vztahový – odehrává se naplňováním potřeb prostřednictvím vztahů a sociálních vazeb. V konkrétním mezilidském vztahu tedy může docházet ke specifickým formám závislostního chování – spoluzávislosti.

*Komplexní znázornění vztahových rovin v průběhu šikanování lze vyjádřit schématem tzv. **Trojrozměrného pohledu**:*

POSUZOVÁNÍ ZÁVAŽNOSTI ŠIKANY

Pro zdar dalšího postupu je nezbytné provést odhad závažnosti stadia rozvoje šikany v dané skupině.

Na rozdíl od znaků šikany, které jsou pozorovatelné v chování jednotlivců v dané skupině, je na závažnost nutné usuzovat z dostupných faktů – odvozovat je na základě znalosti výše uvedených skrytých zákonitostí.

Fakta, ze kterých je nutné usuzovat, jsou ukryta jednak v obraze chování, který získáme pozorováním a od případných informátorů, a dále v rozhovorech, které budeme postupně provádět.

Na jaká fakta a souvislosti je potřeba se zaměřit, uvádím níže (srov. Kolář, Nová cesta k léčbě šikany, 2011).

KRITÉRIA PRO POSOUZENÍ ZÁVAŽNOSTI ŠIKANY

- **Míra otevřenosti;** zejména pak na úrovni komunikace. V počátečních stádiích je možné pozorovat probíhající děje a související komunikaci. Dotazovaní jednotlivci ze skupiny odpovídají a vyjadřují své názory. Čím více se blíží skupina do pokročilých stádií, otevřenost klesá. Komunikace může zcela mizet probíhající děje nebo být neadekvátní. Dotazovaní jednotlivci skupiny mlčí, nevědí, nic neviděli, zlehčují fakta.
- **Míra rozrůzněnosti;** zejména pak postoje k projevům ponižování a zneužívání moci. V nižších stádiích vývoje jsou postoje rozrůzněny. Otevřený nesouhlas je možný pouze v počátečních stádiích. Čím blíže je skupina pokročilým formám šikany, rozrůzněnosti ubývá. V pokročilých stádiích je často postoj k projevům šikany uvnitř skupiny jednotný, zlehčující nebo přímo obviňující obět.
- **Struktura rolí ve skupině;** zejména pak počet těch, kteří ubližují, a těch, kterým je ubližováno. Po počátečních experimentech se role ustalují a obět bývá jednotlivec, přičemž agresorů přibývá, zejména pak z pohledu oběti. V pokročilých stádiích může stoupnout počet obětí.
- **Závažnost a četnost projevů šikany;** jde o pochopení vývoje projevů ponižování a zneužívání moci v čase. Závažnost činů a jejich četnost má tendenci stoupat. Dalším významným faktem v tomto bodě je míra dopadu ponižování a zneužívání moci na obět.
- **Doba trvání;** čím déle jev trvá, tím je pravděpodobnější, že pokročil i ve svém vývoji.

POSTUP PRO ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ

Vlastní postup pro řešení šikanování ve školním prostředí shrnuje tzv. **Devět kroků** při řešení počáteční šikany (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č. j. 21291/2010-28):

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a rozpoznání, zda nejde o neobvyklou formu šikanování.

- Úkol naplňujeme především prostřednictvím rozhovoru s informátory a oběťmi.
- Nesmí docházet k přímé konfrontaci pachatele a oběti

2. Rozhovor s informátory a oběťmi

- Po rozhovoru s informátorem následuje rozhovor s oběťmi (ne s podezřelými pachateli).
- Při rozhovoru s obětí je důležité, aby o tom nevěděli ostatní žáci (je potřeba ochránit ji před možnou pomstou agresorů).

3. Nalezení vhodných svědků

- Vytipovat členy skupiny, kteří budou pravdivě vypovídat (vybrat žáky, kteří s obětí sympatizují, kamarádi s ní, nebo ji alespoň neodmítají, žáky nezávislé na agresorech, kteří nepřijímají normy šikanování).

4. Rozhovory se svědky

- Rozhovory zorganizovat tak, aby o nich druzí nevěděli.
- Vyskytnou-li se těžkosti, lze uskutečnit doplňující a zpřesňující rozhovory nebo konfrontaci dvou svědků.
- Vážnou chybou je společné vyšetřování svědků a agresorů. Za zásadní chybu považují konfrontaci obětí a agresorů.

5. Ochrana oběti

6. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

- Je to poslední krok ve vyšetřování.
- Dokud nemáme shromážděné důkazy, nemá smysl tento rozhovor vést.
- Cílem je agresory okamžitě zastavit a ochránit oběti, ale i je samé před následky jejich činů.

7. Výchovní komise

- V rámci společného setkání pedagogů a žáka-agresora i jeho rodičů se rozhoduje o výchovných opatřeních (nikoli pouze o sankcích).

8. Rozhovor s rodiči oběti

- Rodiče je třeba informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních.

9. Práce s celou třídou

NÁSLEDNÁ PRÁCE SE TŘÍDOU

V duchu již zmiňovaných principů je nutné oznámit výsledky šetření a sankce i v zasažené třídě.

Stejně jako oběť sama, ostatní žáci také znají jména agresorů. **To, že před třídou hovoříme o nežádoucím jednání a sankcích za jednání, aniž bychom jmenovali, umožní agresorům snáze přijmout zodpovědnost a minimalizuje se možný pocit ponížení na jejich straně.** Jakékoli pranýřování by bylo obrovským rizikem.

Vlastní následná práce se vztahy ve třídě se musí nést v podobném duchu a sledovat následující osu, neboť třída se nuceně ocitá ve **formativní fázi**:

- **Otevření tématu** ponižování a zneužívání moci s cílem jej dobře popsat a pochopit adekvátně věku.
- **Hledání cesty, aby se takové jednání již ve třídě neopakovalo.** Včetně zvědomení toho, jak vypadá nezraňující zábava, adekvátní vyjadřování nespokojenosti, nezraňující užití moci či převahy... ideálně s nácvikem takového jednání a zakotvení v pravidlech.
- **Nastavení a dodržování monitorování situace ve třídě;** s okamžitou reakcí na překročení dohod směrem k projevům šikany a vysokou mírou ocenění požadovaného jednání.

Škola za následnou péči po dořešení případu počáteční šikany plně zodpovídá. Může takovou péči realizovat sama, stejně tak jako si pro ni vyžádat odbornou pomoc specializovaného zařízení.

Mgr. Jan Žufníček

Působí v Pražském centru primární prevence.

e-mail: jan.zufnicek@prevence-praha.cz

Možnosti a varianty spolupráce školy a Centra primární prevence

Tereza Berková

Centrum primární prevence je jedno z center občanského sdružení Semiramis, které poskytuje služby v oblasti primární, sekundární a terciární prevence. Je důležité zmínit, že aktuálně probíhá fúze Semiramis s občanským sdružením Laxus, jejímž cílem je spojit adiktologické služby pod hlavičku o. s. Laxus a vytvořit o. s. Semiramis, které bude poskytovat služby pouze v oblasti primární prevence.

Centrum primární prevence sídlí v Nymburce a poskytuje své služby již od roku 2002 na území Středočeského, Královéhradeckého a nově i Pardubického kraje. Služby centra jsou určeny druhým stupněm běžných základních škol, základních škol praktických a nižším stupňům víceletých gymnázií. Cílovou skupinou služeb jsou tedy primárně žáci druhého stupně základních škol, pedagogové, školní metodici prevence. O spolupráci s těmito skupinami je následující příspěvek. V sekundární rovině jsou naší cílovou skupinou i rodiče, vedení škol a výchovní poradci. Centrum realizuje především Programy dlouhodobé všeobecné specifické primární prevence rizikového chování, které jsou v daných třídách realizovány v rozmezí čtyř let ve frekvenci dvakrát ročně a rozsahu tří vyučovacích hodin. Dalšími službami centra je poradenský servis pro školy, pedagogy a žáky, finanční poradenství, supervize pro školy, vzdělávání pro školy a rodiče.

Příspěvek se věnuje konkrétním možnostem spolupráce s jednotlivými cílovými skupinami.

SPOLUPRÁCE S ŽÁKY / TŘÍDNÍMI KOLEKTIVY

Možnosti spolupráce s žáky lze obecně dělit podle dvou kritérií. Jednak je možné ji vnímat jako spolupráci s celou skupinou, nebo jako spolupráci s jednotlivcem. Dále lze také rozlišit spolupráci přímou, tzv. face to face, a spolupráci zprostředkovanou. Toto dělení spolupráce nalezneme i u dalších cílových skupin.

SPOLUPRÁCE SE SKUPINOU

Tento druh spolupráce se vyskytuje jen v přímé variantě. Jedná se o již zmiňované programy dlouhodobé primární prevence (DPP), kdy s třídou pracuje dvojice odborně vyškolených lektorů a je vždy přítomen i třídní učitel. Práce je organizována v komunitním kruhu, má jasně danou strukturu a cíle, kterých je třeba dosáhnout, případně jsou předány třídním učitelům jako možnosti, kam směřovat návaznou práci. Při tomto typu spolupráce je možné poskytovat i poradenské služby celé skupině prostřednictvím krabičky na anonymní dotazy, kterou mohou žáci využívat po dobu konání programu.

SPOLUPRÁCE S JEDNOTLIVCEM

Při spolupráci s jednotlivcem lze již odlišit práci přímou a nepřímou. V obou případech se jedná o poradenské služby. Přímá práce se odehrává na poli školy, kdy se žák osobně přijde poradit s lektorem, požádá jej o rozhovor, radu, intervenci. Většinou je tato spolupráce vyvolána ze strany žáka, nicméně v některých případech může být iniciována i lektorem (žák působí nápadně jiným dojmem, než jak ho lektori znají, dojde k atypické situaci – žák se rozpláče, popere atd.). Nepřímý způsob spolupráce probíhá prostřednictvím e-mailu. V případě, že se žáci chtějí s lektorem poradit po skončení kurzu, mají možnost mu napsat. Tento druh spolupráce je vždy vyvolán i ukončen žákem, stává se, že žák zůstane po celou dobu komunikace zcela anonymní. Telefonní čísla ani jiné kontakty na lektory nejsou žákům poskytovány.

SPOLUPRÁCE S TŘÍDNÍM UČITELEM/UČITELKOU

Spolupráce s třídním učitelem je jednou z oblastí programů dlouhodobé primární prevence, které se v čase nejvíce proměňovaly. A to nejen v podání o. s. Semiramis, ale ve všeobecném pojetí. V původním pojetí primární prevence bylo považováno za nevhodnější, aby třídní učitel na programech nebyl přítomen, a žáci se tak mohli více otevřít a byli přístupnější. Později se ukázalo, že přítomnost pedagoga má i své výhody. Tak vznikl přístup, který přítomnost učitele sice umožňoval, nicméně ji nezakazoval, ani nevyžadoval. S další praxí se ukázalo, že nevýhody ve spolupráci s pedagogem nejsou ani tak nevýhodami, jako spíše místy, na kterých je nutné více pracovat, a pokud jsou si jich lektori vědomi, lze s nimi pracovat efektivně. Pozitiva, která úzká spolupráce s třídním učitelem přináší, jsou tak velká, že jsme aktuálně přesvědčeni o tom, že jeho přímá účast v programu je nutná, a je pro nás i podmínkou zahájení programů a podepsání kontraktu se školou.

PROČ JE TŘÍDNÍ UČITEL V PROGRAMECH DPP TAK DŮLEŽITÝ?

Zapojení třídního učitele, ať už v roli přímého účastníka, či jako pozorovatele, má své nezpochybnitelné výhody a přínosy pro práci.

Třídní učitel je součástí daného třídního kolektivu. Jeho role zde je velmi výrazná a svým vystupováním a chováním kolektiv ovlivňuje. Jsme přesvědčeni, a v praxi se nám potvrzuje, že třída je odrazem svého třídního učitele. Dále je třídní učitel zdrojem velmi cenných informací o třídě, které mohou být pro práci lektorů velice důležité, a pokud je sám aktivním účastníkem programu, může jednotlivým situacím, které se mezi žáky odehrávají, rozumět lépe než lektori. Pokud se programů účastní, dochází také k interakci mezi pedagogem a žáky

ze zcela jiného úhlu pohledu a v jiném prostředí, než je běžné, a pro obě strany je možné z této dočasné změny čerpat zážitky pro další společné fungování. V souvislosti s tím může mezi žáky a pedagogem vznikat bližší, otevřenější a důvěrnější vztah.

Již bylo zmíněno, že spolupráce s třídním učitelem přináší jisté výhody a zároveň i úskalí. Mezi výhody lze jednoznačně řadit výše zmíněné porozumění pedagoga jednotlivým situacím a s tím související možnost s třídou návazně pracovat na potřebách, které sám pedagog díky programu detailněji rozkryje. Také může lépe využít doporučení, která třídnímu učitelé předávají po skončení každého programu samotní lektori. Přítomnost třídního učitele v tomto směru výrazně ulehčuje předávání informací a slouží jako propojující prvek mezi jednotlivými pracovními bloky. Velmi podstatná je přítomnost třídního učitele ve chvíli, kdy dojde k nějaké atypické či mimořádné události, kterou je nutné dále řešit, případně kontaktovat i návazné služby. V takových chvílích je velkou výhodou, když je třídní učitel u situace od jejího počátku, může být snadněji přizván k jejímu řešení. Dále je podstatný i fakt, že lektori po skončení programu nesdělují jména jednotlivých žáků a nevynášejí informace z programu. I proto je tedy výhodné, když je třídní učitel přítomen a může s lektory diskutovat o projevech jednotlivých žáků. Nutnost přítomnosti třídního učitele vychází i z legislativního pohledu – za bezpečí žáků je i v době realizace programů stále odpovědná škola, potažmo pedagog. V neposlední řadě přítomnost pedagoga a jeho zpětná vazba výrazně napomáhá ke zlepšování práce lektorů a ke zvyšování kvality jejich práce.

Úskalí, která ve spolupráci s třídními učiteli vnímáme, vycházejí zejména z potřeby komunikace s pedagogem a mohou vznikat jako důsledky její nedostatečnosti. Úskalí, která mohou být vnímána ze strany žáků, mohou být zažité stereotypy v komunikaci s pedagogem, např. pokud se jedná o neoblíbeného učitele, či třída vnímá pedagoga jakožto strážce pořádku či dozor. Nicméně právě v tomto směru vidíme programy jako příležitost ke změně a k jinému úhlu pohledu žáků na pedagoga a naopak. Za výrazné úskalí považujeme nemotivovanost pedagoga ke spolupráci. Zde přichází opět ke slovu nutnost komunikace lektorů a třídního učitele, diskuze nad smyslem primární prevence, nad důležitostí zapojení, nad rolí třídního učitele a jeho vlivu na celou skupinu a samozřejmě také nad mírou zapojení pedagoga. Možnosti, jak se může třídní učitel do programu zapojovat, mají poměrně širokou škálu, jejímž cílem je zajištění příjemné pracovní atmosféry pro všechny zúčastněné strany.

Samotná spolupráce s třídním učitelem má opět formu přímou a nepřímou, stejně jako spolupráce s žáky a školním metodikem prevence.

PŘÍMÁ SPOLUPRÁCE S TŘÍDNÍM UČITELEM

Přímá spolupráce s třídním učitelem probíhá při samotných programech dlouhodobé primární prevence. Jedná se o zapojení do aktivit spolu s žáky a lektory, předávání zpětné vazby v průběhu programu a po jeho skončení, zhodnocení práce lektorů za pomoci formuláře, jehož kopie zůstává ve škole a do kterého i lektori hodnotí spolupráci s třídou a třídním učitelem.

NEPŘÍMÁ SPOLUPRÁCE S TŘÍDNÍM UČITELEM

Nepřímou spolupráci s třídním učitelem je možné rozdělit na dva typy. První typ spolupráce souvisí s realizovanou přímou prací ve třídách. Jde o komunikaci před programem, kdy si lektori s třídním učitelem vzájemně prostřednictvím e-mailu či telefonu sdělují základní

informace, či o komunikaci po skončení přímé práce, kdy lektori třídním učitelům zasílají konkrétní návrhy na návaznou práci s třídním kolektivem. Učitelé mají také možnost lektory kdykoliv kontaktovat za účelem poradenství, změny tématu dalšího setkání apod. Druhý typ spolupráce Centra primární prevence a pedagogů probíhá v případech jejich zájmu o vzdělávání či supervize, což jsou další služby, které Centrum poskytuje. Tyto služby jsou realizovány vždy na přání školy.

SPOLUPRÁCE SE ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE

Spolupráce se školním metodikem prevence má opět přímou a nepřímou formu.

PŘÍMÁ SPOLUPRÁCE SE ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE

Se školním metodikem spolupracuje lektorská dvojice při každé návštěvě školy, setkávají se, předávají si informace. Školní metodik prevence je také obvykle styčnou osobou pro administrativní činnost spojenou s přímou prací. Spolupráce se školním metodikem prevence je pro Centrum primární prevence zcela zásadní, a to proto, že jeho roli vnímáme jako ústřední v celé spolupráci se školou. Školní metodik má možnost sledovat dění ve škole z ptáčí perspektivy a vnímat souvislosti mezi děním v jednotlivých třídách. Je to také profesionál a odborník v oblasti prevence, lze mu předávat náměty, jakým směrem by bylo možné prevenci ve škole dále zaměřit a rozvíjet. Je i odborníkem v oblasti vedení jednotlivých pedagogů a podporuje jejich třídnické činnosti spojené s činnostmi preventivní.

NEPŘÍMÁ SPOLUPRÁCE SE ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE

Nepřímou spoluprací se školním metodikem prevence vnímáme jako tu část naší vzájemné spolupráce, která se neodehrává na území školy. Děje se jak prostřednictvím e-mailu či telefonu, tak i osobně, nicméně jejím cílem nejsou samotné realizované programy a přímá práce lektorů ve škole. Jedná se o poradenské služby, společná setkání školních metodiků ze všech spolupracujících škol, která se konají dvakrát za školní rok, a specializační studium pro výkon funkce školního metodika prevence, které Centrum realizuje.

Spolupráce se školami probíhá na mnoha různých úrovních. Tento příspěvek měl za cíl popsat ty nejzákladnější a soustředil se jen na primární cílové skupiny, se kterými Centrum primární prevence o. s. Semiramis pracuje.

Mgr. Tereza Berková

Pracuje v Centru primární prevence o. s. Semiramis.
e-mail: tereza.berkova@os-semiramis.cz

Kyberšikana a škola

Martina Viewegová

Mluvíme-li o kyberšikaně, je třeba nejprve vymezit pojem kyberprostor. Kyberprostor je realita, která je virtuální, nehmotná, svým způsobem neexistující, ale zároveň výrazně ovlivňující náš reálný svět. Je to realita, která je pro mnohé z dospělých nová, neznámá, cizí, a někteří z nás stále žijí v iluzi, že je tento prostor možné vypnout tím, že vypneme mobilní telefon, zrušíme si profil na Facebooku nebo nebudeme používat počítač. Je to bohužel hluboký omyl. Děti a mladí lidé jsou generací digitálních domorodců. Je to generace lidí, která se narodila do jiné kultury než většina z nás. Z pohledu dospělých, často jejich rodičů – digitálních imigrantů, je jejich realita velká neznámá. Zažíváme střet kultur ve smyslu digitální evoluce. Velkým problémem v tomto kontextu je fakt, že jako dospělí bychom měli fungovat v roli výchovné i osvětové. Děti poučit, jakým způsobem virtuální svět používat, i jak se v něm chránit. Ovšem v momentě, kdy většina z nás virtuální svět nepoužívá, nebo sama neví, co pohyb v něm obnáší, v této výchovné i ochranné funkci selháváme. Máme tedy velkou populaci, která je v tomto kyberprostoru aktivní a zároveň velmi ohrožená. Ve chvíli, kdy se tam dětem něco děje, reagují rodiče často slovy: „Tak to nečti. Tak to vypni.“ Dítě ovšem ví, že jakmile je mu v kyberprostoru ubližováno, není úniku. Na rozdíl od reálného světa zde není omezení časem, prostorem, ani reálnými postavami. Je-li dítě obětí šikany, vždy ví, kdy, co a jak se mu bude dít a kdo mu bude ubližovat. V krajním případě, ačkoliv by se to tímto způsobem řešit nemělo, může změnit školu, přestěhovat se, zážitek terapeuticky zpracovat s psychologem, a žít kvalitnější život dál. Je-li dítě obětí kyberšikany, je psycholo, kterého je dítě obětí, všudypřítomné bez ohledu na prostor a čas. Mobilní telefony, internet, to vše je aktivní i bez toho, aby dítě mělo přístroj, kterým se do kyberprostoru připojuje, zapnutý. I kdybychom dítě přestěhovali do jiného státu, s vysokou pravděpodobností jeho historii týkající se kyberšikany jeho noví spolužáci dohledají. Mluvíme o tzv. digitálních stopách. Digitální stopa je jakýkoliv náš pohyb v kyberprostoru. Cokoliv v něm uděláme, to již v tomto prostoru zanechává stopu. Digitální stopa je v podstatě nesmazatelná. Stačí se vyfotit na mobil a tato fotografie se dříve nebo později může dostat do jiného telefonu a dříve či později kamkoliv na internet. Je-li jednou taková fotka v kyberprostoru, může si ji kdokoliv stáhnout, posílat dále a znovu a znovu nahrávat na různé servery. Díky stále lepším nástrojům, které nabízí různé vyhledávače, můžete najít člověka i jen podle jeho fotografie. Digitální stopu dělíme na dvě části. Jednu z nich tvoříme my sami. Jsou to naše příspěvky do diskuzí, registrace do účtů, nákupy na internetu, surfování on-line atd. Druhou část tvoří informace, které tam o sobě dává naše okolí. Může to být zaměstnavatel, přátelé, rodina, známí, či nepřátelé. Je tedy vhodné pravidelně se „googlit“, aby měl člověk přehled o tom, co

o něm v kyberprostoru pobíhá, a mohl se případně včas bránit. Je tedy zřejmé, že následky kyberšikany či jakéhokoliv dalšího trestného činu spojeného s kyberprostorem jsou v kyberprostoru uchovány v podstatě navždy.

Kyberšikana je druhem šikany. Šikana je stav, kdy jeden nebo více žáků psychicky nebo fyzicky týrá spolužáka nebo spolužáky. Mluvíme-li o šikaně, jde o čin, který je záměrný, často opakovaný, dlouhodobý a je zde patrný nepoměr sil co se týče role agresora a oběti. Kyberšikana splňuje tyto znaky též. K týrání a pronásledování své oběti agresor, či agresori, využívá nové technologie, zejména pak mobilní telefony a prostředky internetu (sociální sítě, Skype). O kyberšikaně nemluvíme, jde-li o oprávněnou kritiku bez zlého úmyslu (i když dítě kritizuje pedagoga), nebo o pravidelný věcný konflikt mezi rovnocennými partnery. Šikana a kyberšikana jdou velmi často ruku v ruce. Šikanování, které probíhá ve škole, často probíhá i v kyberprostoru. Šikanu a kyberšikanu tedy vždy vyšetřujeme dohromady, protože v dnešní době je každý agresivní čin nahráván a šířen ve virtuálním světě. V praxi se někdy setkáváme s tím, že učitelé více řeší šikanu a mají pocit, že kyberšikana se děti tolik netýká. Je to dáno tím, že kyberšikana není vidět na první pohled. Často je skrytá, a pokud pedagog cíleně nehledá v kyberprostoru nebo jej někdo neupozorní, nemusí na ni vůbec přijít.

Ne každá šikana v kyberprostoru bude ovšem viditelná. Půjde-li o soukromou kyberšikanu, bude probíhat pouze mezi agresorem (agresory) a obětí. Poloveřejná forma kyberšikany se bude odehrávat v rámci například sociální sítě, e-mailové konference nebo skupinového chatu. Je tedy viditelná pouze pro omezenou skupinu lidí. Nejviditelnější je veřejná kyberšikana, což mohou být různé webové stránky o oběti nebo veřejné portály pro sdílení videí, na kterých je nahrávka s ponižováním oběti umístována.

Agresor realizuje kyberšikanu buď přímo, nebo v zastoupení. Kyberšikana v zastoupení je pro agresora výhodnější, protože tím pádem není šance, aby byl odhalen, náhradní agresor navíc sám často neví, co vlastně činí. Kyberšikanu v zastoupení bude velmi často realizovat zejména typ slušňáka, kterého známe jako možného agresora z reálného světa. Kyberagresorem může být kdokoliv. Někdy to je oběť šikany v reálném světě, která se svému agresorovi mstí v kyberprostoru, někdy to je někdo, kdo je svědkem šikany v realu a rozhodne se oběti zastat alespoň tímto způsobem, protože v reálném světě si na to netroufne, někdy to bude někdo, kdo se jen nudí, nebo někdo, kdo jde „náhodou okolo.“ Agresor je zpravidla dítě technicky a intelektově zdatné. Někdy na začátku extrémních šikan stojí srandičky a vtípky, které děti do důsledků nedomyslí a vymknou se jim z rukou. Alarmující je fakt snižující se věkové hranice, kdy se z dětí stávají kyberagresori, a zvyšující se brutalita násilí, kterou používají. Agresorem zpravidla bývá někdo, koho dítě zná, buď jeho spolužák ze třídy, nebo ze školy. V menší míře bývá agresorem někdo neznámý (výjimkou je veřejná kyberšikana, kdy se k lynčování oběti přidává opravdu kdokoliv). Ovšem ne vždy se agresora podaří vypátrat.

Kyberagresor může k tomu, aby nebyl dopaden, využívat relativní anonymitu kyberprostoru. Může si vytvořit falešnou virtuální identitu – jeden účet, pod kterým může být i více lidí. Může si vytvořit více profilů, různého věku i pohlaví, za kterými naopak bude jen on sám. Může se vydávat za celebrity nebo někoho, kdo má ve společnosti autoritu. Agresori mají různé motivy, záměrnost, se kterou chtějí oběti opravdu ublížit, mají jiné potřeby, co se týče publika (spíše chtějí oběť trápit v soukromí, nebo ji zesměšnit veřejně) i své vlastní anonymity.

Největším problémem, proč se kyberšikaně daří bujet, je neinformovanost dětí i dospělých, někdy lhostejnost, nebo tichý souhlas okolí, které patologii přihlíží. Druhou stranou mince je potom strach oběti, stud, že se jí něco takového děje, a v neposlední řadě i fakt, že se oběť snaží chránit své okolí před starostmi, které by případnými problémy mohla rodině přinést.

Kyberšikana je zrádná tím, že oběť exkomunikuje z reálného i fyzického světa. Traumata, která způsobuje, jsou navíc mnohem horší, protože se nemohou aktivovat přirozené obranné mechanismy, jako je popření nebo vytěsnění, protože oběť je díky všudypřítomnému kyberprostoru neustále konfrontována s tím, čemu je vystavena. Pokud ona sama není u telefonu nebo internetu, mohou tam být její přátelé z okolí a prohlížet si její ponižování.

Nejčastější projevy kyberšikany bývají verbální útoky a průniky na účet. Je tedy více než žádoucí, aby děti byly vedeny k netiketě (etiketa v kyberprostoru) a bezpečnému užívání moderních technologií i virtuálních účtů. Česká republika obsazuje přední příčky co se týče různých patologických jevů a ohroženosti dětské populace (viz výzkumy EU Kids Online).

To, že je dítě obětí kyberšikany, se projevuje podobným způsobem jako vše ostatní, co jej trápí. Začne se měnit před očima, mění se jeho chování (je zamlklejší, uzavřenější, nebo naopak agresivnější a je hodně vidět a slyšet), zhoršuje se jeho prospěch, je labilnější, objevuje se psychosomatika, mění se jeho postavení v kolektivu i reakce na jeho přítomnost. Pokud dítě odmítá používat mobil nebo počítač, je zle! Vzhledem k tomu, že dítě často neví, kdo za kyberšikanou stojí, nebo naopak ví, že to jsou všichni, velmi často přemýšlí o sebevraždě jako konečném řešení utrpení, kterému je vystaveno.

Obětí kyberšikany často bývají i učitelé. Agresory bývají jak žáci, tak jejich rodiče. Čas od času se tedy vyhledejte na internetu, zda například nemáte bez svého vědomí facebookový profil.

Specifickým fenoménem a jakousi novinkou v sebepoškození je sebe-kyberšikana. Jde o situaci, kdy to zvenku vypadá, že je dítě brutálním způsobem napadáno z různých profilů, ve skutečnosti si tyto nenávistné zprávy posílá samo. Jde o určitou formu psychického masochismu.

Pokud máte podezření, že je dítě obětí kyberšikany, vždy se ptejte, jak dítě, vůči kterému potenciálně násilná komunikace směřuje, situaci vnímá. Zda spolužáci respektují, že dítě dá najevo nelibost s danou situací, a přestanou. Zda jde o rovnocenné vyřizování účtů, nebo o samoúčelné a jednostranné násilí. Při vyšetřování používejte otevřené otázky. Vyhněte se tedy takovým, na které dítě odpoví „ano“ nebo „ne“ (Ubližuje ti někdo? Ne!).

Situaci vždy konzultujte se školním metodikem prevence, výchovným poradcem a pověřenou osobou z vedení školy. Pokud si nejste jisti, zda jste schopni situaci vyřešit vlastními silami, obraťte se na pedagogicko-psychologickou poradnu. V případech, kdy jde o závažnější situaci nebo máte podezření, že dítě, které je obětí, může být ve vážném ohrožení, kdy rodiče agresora nechtějí spolupracovat, či máte podezření na trestný čin, neváhejte se obrátit na OSPOD či policii. Škola má v těchto případech ohlašovací povinnost. Šikanu odehrávající se v průběhu vyučování oznamuje zákonnému zástupci agresora i oběti.

Za každou cenu chráňte oběť před pokračováním kyberšikany. Bezpečí oběti je vždy na prvním místě. Nikdy o zdroji informací nemluvte s nikým, byť „naprosto nezávislým“. Uchovávejte všechny důkazy, které lze. Oběti poskytněte podporu a pocit, že již není opuštěná, bezbranná a bezmocná. K uzavřenému případu se již nevracejte.

Děti naučte zajistit důkazy, zablokovat agresora, nahlásit nevhodné profily, stránky a videa, naučte je nereagovat na agresivní zprávy (pokud dítě odpoví v afektu, může být ono samo v pozici agresora, ačkoliv se jen brání). Informujte děti o možnostech obrátit se na Linku bezpečí, pokud se potřebují s někým poradit, případně na Horkou linku (www.horkalinka.net), pokud potřebují pomoci s mazáním digitálních stop z internetu (ale- sponž omezeným způsobem).

Kyberšikana bohužel není trestný čin. Při jejím řešení vycházíme z následujících zákonů:

- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích (aj. předpisy spr. práva)
- Zákon č. 40/1964 Sb. (89/2012 Sb.), občanský zákoník
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě
- Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon
- Zákon č. 1963/94 Sb., o rodině

Kyberšikanu nelze postihnout trestněprávně ani jako přestupek, ani jako správní delikt, na její jednotlivé projevy lze ovšem navléci jednotlivé paragrafy činů, které naplňují skutkovou podstatu trestných činů či přestupků. K naplnění skutkové podstaty protiprávního jednání stačí i jednorázový útok! V případě, že má škola podezření, že by šikanózní jednání mohlo splňovat výše uvedené, může podat oznámení na policii, případně se přidat jako spoluoznamovatel k tomu, kdo toto podání podá. Pedagog má právo na utajení své osoby, pokud podává oznámení na OSPOD i policii. Požádá-li o utajení, je jeho oznámení vedeno ve zvláštní složce.

Méně závažné šikanózní jednání škola řeší formou výchovných opatření. Nejlepší prevencí je ovšem oceňování kladných příkladů a časté chválení dětí.

Škola má možnost bránit se projevům a realizaci kyberšikany úpravou školního řádu, který by měl mít oporu ve školském zákoně. Může například upravit používání mobilů v hodinách (jsou školy, které mají zakázáno používání mobilů po celou dobu vyučování, toto pravidlo mají podepsané všemi rodiči a každý rok tento souhlas obnovují), používání sociálních sítí, sledování aktivity studentů na školních počítačích apod. Řád by měl obsahovat jasný zákaz projevů kyberšikany v jakékoliv formě a jasně stanovit kázeňská opatření při porušení těchto pravidel, odstupňovaných podle míry prohřešku.

Probíhá-li kyberšikana v době vyučování nebo na půdě školy, musí ji škola řešit. Probíhá-li kyberšikana ve volném čase dětí, má i tak dopad na kolektiv, kterého se týká. I tak škola musí zasáhnout, protože bude-li kolektiv rozkládán agresivitou, nemůže škola plnit svou primární

edukativní a výchovnou funkci. V první řadě je třeba takový kolektiv stabilizovat, rozhodně není vhodné v tu chvíli naplánovat preventivní přednášky na toto téma. Ty mohou následovat poté, co se situace v kolektivu uklidní.

Co se týče případů kyberšikany, nevyhýbají se bohužel ani České republice. To, že kyberšikana není trestným činem, v praxi znamená, že oficiálně neexistuje. Případy z praxe ukazují naopak na to, že bují ve velkém, ale nejsme na tento fenomén příliš připraveni. Informovanost o tomto jevu se zlepšuje, ale velmi pomalu. Problematická je současná legislativní úprava, omezenost informací, které škola může o řešení kyberšikany a případném potrestání agresora získat od orgánů, které s ním pracují a vyšetřují ho, a někdy i spolupráce jednotlivých složek. Většina případů je vzhledem k věku pachatelů často odložena, je-li pachatel odsouzen za trestný čin, neměla by se tuto informaci škola oficiální cestou dozvědět ani od policie, ani od OSPOD, proto je vhodnější, aby škola sama byla oznamovatel, nebo se k oznámení připojila. Škola je v současné době ve velmi špatné situaci. Potřebovala by lepší oporu a podporu v legislativě i možnosti získat informace o tom, jak případ, který nahlásila, dopadl. V současné době jsou oběti kyberšikany extrémně traumatizované, doživotně v kyberprostoru stigmatizované a agresori téměř nepostižitelní, a když, tak velmi směšnými tresty. Chybí i vzor pro kolektiv, že dobro zvítězí a zlo bude potrestáno. Věřme tedy, že se situace v budoucnu změní k lepšímu.

Mgr. Martina Viewegová

Psychoterapie Anděl, Národní centrum bezpečnějšího internetu
e-mail: viewegova@psychoterapie-andel.cz

Škola hrou?! – Postřehy z ambulantní praxe

Jarmila Tolimatová, Zdeněk Macek

Středisko pro psychoterapii a rodinnou terapii Kliniky adiktologie VFN a Anima-terapie, o. s., sdílí historii, budovu a společně ambulantně léčí závislé a závislostí ohrožené rodiny. Apolinářský model integrované rodinné terapie se inspiroval Gregory Batesonem, Virginií Satirovou a dalšími, má více než čtyřicetiletou tradici a jeho vývoj významně ovlivnil Petr Boš a Jitka Vodňanská.

Závislost je v našem pojetí funkční, tedy homeostatický mechanismus v systému rodiny, který udržuje rodinné interakce i dysfunkční stereotypy chování. Škola je jednou z institucí, které hrají roli v rozpoznání potenciální vývojové krize rodiny, kterou rodina zatím neumí řešit jinými prostředky než užíváním návykových látek a činností.

V takovém kontextu máme co do činění s více zadavateli péče a zabýváme se hierarchií zakázek. Při setkání s rodinou si klademe otázky, kdo je klient/pacient? Škola, OSPOD, rodiče, dítě? A o co / na co se hraje? O klid, moc, důvěru, sebevědomí, kontakt, přežití v rodině, dobrý vývoj? Vyslyšené příběhy? Naději, blízkost, lásku, přijetí, zvědavost? K hledání odpovědí nám pomáhá kromě spolupráce s rodinou také dobré domlouvání s institucemi, nejčastěji školou a OSPOD.

Na kole změny dle modelu Rollnicka a Millera (2003) vnímáme roli školy jako toho, kdo poukazuje na symptom (zhoršení prospěchu, obtíže ve vzdělávání, vztazích se spolužáky a/nebo užívání návykové látky, činnosti). Rodině, která je v dynamické rovnováze díky symptomu, dává škola svým hodnocením a komentováním šanci cítit a uvědomovat si obtíže a uvažovat o změně. A někdy je to právě škola, kdo dodá potřebný jednorázový či opakovaný stimul. Po vytvoření dostatečné stimulace z vnějšího prostředí – školy – a uvědomění si obtíží v rodině je pak v rodinné terapii prostor pro hledání vnitřní motivace jednotlivce, který by chtěl po zvážení pro a proti změnit užívání, i motivaci dalších členů rodiny ke změně např. komunikace, trávení volného času a dalších oblastí rodinného života.

Tato metoda je díky irské terapeutce Imeldě Mc Carthy známa také jako „metoda středního tlaku“. Rodina se pro terapii nerozhoduje dobrovolně, ale volí ji z možností nabídnutých institucí (škola, OSPOD ad.) oproti jiné, horší variantě – např. propadnutí v ročníku, vyloučení ze školy, nepřipuštění k maturitě, odebrání dítěte z rodiny apod. (Gjuričová, Kubička, 2003). Z naší zkušenosti je v praxi důležitá konkretizace zakázky instituce a vyjasnění,

zda téma drog patří do zakázky, či zda fungování ve škole, se spolužáky, změna prospěchu, docházky a školní přípravy a dalších proměnných je dostatečná.

Při terapii závislého člena rodiny a jeho rodinného vztahového kontextu by mělo docházet ke změně symptomového chování člena rodiny – ukončení užívání drogy a nastolení abstinence, a měnit by se měly i další proměnné v celém systému. Teoretickým předpokladem je po počátečním odporu a testování změny na úrovni prvního řádu postoupit do procesu transformační bolesti a změny druhého řádu. Změna prvního řádu je reverzibilní a znamená větší změnu kvantitativní – experimentování se změnou, např. snížení či vynechání užívání. V této fázi může probíhat učení, které je předpokladem změny druhého řádu, tedy změny kvalitativní, která je většinou výsledkem subjektivně bolestné proměny „musí být hůře, aby bylo lépe“. Vzniká nový způsob pojetí souvislostí, který umožní jiné chování a změnu nejen jeho kvantitativní, ale i struktury (např. změna ve vztazích, nové způsoby komunikace, smysluplné náplně času ad.), takže návykovou látku/činnost již dotýčný ani rodina nepotřebuje nebo její role pozbývá původní funkce. Součástí transformační fáze jsou ztráty dosavadních jistot a instabilita systému, než se ustanoví rovnováha nová (Gjuričová, Kubička, 2003).

Ať už rodinnou terapii doporučila škola, OSPOD, lékař či někdo jiný, každé rodině nabízáme úvodní setkání pro všechny, kterých se obtíže v rodině dotýkají a chtějí se angažovat na změně. V případě, že se rodina rozhodne pro terapii, kontraktujeme 5/7/10 sezení s frekvencí setkání 1x/2–6 týdnů, s rodinou pracujeme v páru s reflektujícím týmem. Standardně nabízíme také katamnestické sezení po půlroce až roce od ukončení terapie.

Kde se setkává na našem pracovišti téma školy a drog (kam zahrnujeme i alkohol)? Je to téma, které se objevuje jak v individuální, tak v rodinné a skupinové terapii. Z hrubé statistiky vyplývá, že téma školy se vyskytuje v určité fázi terapie v polovině případů a hlavním tématem je zhruba u pětiny klientů. Problematika kopíruje vývojové fáze rodiny.

Při práci na zakázce s rodinami a zúčastněnými institucemi nám pomáhá model Úlehly (dle Ludewiga, 1999), rozlišení dle přístupu ke klientovi na kontrolu nebo pomoc:

PŘI KONTROLE – PRACOVNÍK NABÍZÍ

- Opatrování „musím to udělat za tebe“
- Dozor „nemohu to nechat jen na tobě“
- Přesvědčování „chci tě získat pro svou věc“
- Vyjasňování „chci, aby měl lepší možnosti“

PŘI POMOCI – KLIENT MÁ PŘÁNÍ

- Doprovázení „pomoz mi snášet mou situaci“
- Vzdělávání „pomoz mi rozšířit mé možnosti“
- Poradenství „pomoz mi využít mé možnosti“
- Terapie „pomoz mi ukončit trápení“

Tvorbu zakázky vnímáme při spolupráci s rodinou jako cestu z režimu kontroly do přiměřené angažovanosti. Za hlavní nevýhodu kontroly považujeme, že kontrola je drahá.

KAZUISTIKA

1. KONTAKT

Máma: Syn středoškolák se neovládá, po zákazu Silvestra sice s kamarády, ale s videohrami a alkoholem, vyhrožoval ublížením mně i sobě, utekl, hledala ho policie, mám o něj a z něj strach. Mladší bratr chytá zvyky bráchy.

Syn: Já nevím... Táta je vznětlivý alkoholik, nepíše k narozeninám, neplatí, nikdy si mě moc nevšímal; v historii ADHD, medikace, vývojová porucha učení.

Kontext: Po 20 letech soužití se rodiče před ½ rokem rozešli pro konflikty po letech obtíží s alkoholem u otce; máma se těšila, že teď už bude mít klid, má podporujícího přítele.

Pomoc, kterou mají: Psychiatr v místě bydliště – doporučil rodinnou terapii; Klíčová; policie; školní psychologka.

Zakázka: Syn: Méně se hádat. Najít společný čas, povídat si u čaje, to by mi pomohlo i s impulzivitou. Máma: Lepší komunikace. Syn často mlží – aby měl větší důvěru a mohl se mi svěřit s průšvihy i smutky.

1. SEZENÍ: „ZLEPŠENÍ“

Máma líčí synovy záchvaty vzteku a své obavy v minulosti, ke kterým je těžké se nevracet, ač se v současnosti mají o trochu lépe. Syn líčí studium, baví ho, o školu stojí.

Tým ocenil u syna, jak vnímá význam školy pro sebe a svou budoucnost, a za změny, které začal dělat. Mámu za snahu porozumět synovým emočním stavům.

Hypotézy: Máma nezažila bouřlivou pubertu a cítí se ohrožená mužskými projevy syna. Máma je na to hodně sama, v rodině chybí mužský element, ač nový partner pečuje.

2. SEZENÍ: „ZODPOVĚDNOST BEZ KOMPROMISŮ“

Syn až před třídní schůzkou oznámil, že má pětky, hrozí mu reparát a vyhazov.

Máma: Doma o tom nekomunikuje, to spíš řekne babičce. Měla obtíže s hybností, nepomáhal jí, to ji mrzí.

Syn líčí, jak si začal známky hlídat, domlouvat s učiteli.

Tým ocenil mámu, jak se nevzdává a drží naději pro celou rodinu, že se synovi bude dařit. Syna jak je schopen otevřeně sdělovat, co chce a co nechce.

Hypotézy: Máma má na syna nároky jako na partnera. Syn nemůže riskovat, že ho máma „přistihne u nádobí“ – pomáhal by jí, ale má strach, aby nemusel dlouhodobě.

3. SEZENÍ: „OSTROV RODINY“

Máma přichází sama, syn jí vyčetl, že mu to nepřipomněla, a nedorazil. Pracujeme s kameny: máma tvoří a vypráví příběh své rodiny. Podporujeme nárok mámy na sebekéci.

Ocenili jsme schopnost mámy vnímat kontext rodiny v celé šíři a vnímat, co funguje.

Hypotézy: Syn vyplňuje místo táty – máma na něj má nároky partnerské. Mladší syn citlivě reaguje na dění, také ho to trápí.

4. SEZENÍ: „PŘÍMĚŘÍ“

Konec školy: syn je naštvaný, bude zkoušený „až“ zítra, podrobně a se zájmem líčí dotahování známek a očekává, že postoupí do dalšího ročníku. Máma myslí, že když před měsícem přestala tlačit, tak to syna překvapilo a začal se víc zajímat jak o školu, tak doma: pohlídal bráchu, takže si máma mohla vyjet na výlet s přítelem.

Tým ocenil u syna cílevědomost a snahu o pěstování přívětivé atmosféry. Mámu za schopnost soustředit se na své zdroje pohody a energie.

Hypotézy: Máma se po podpoře na minulém sezení více věnovala partnerským potřebám, snížila tlak na syna, a ten začal vnímat svou motivaci k práci ve škole i doma.

5. SEZENÍ: „ODEŠEL KE STRÝCI“

Máma se po prázdninách dle domluvy neozvala, na náš dotaz později žádá rychle sezení, přichází sama. V létě měl syn díky ní brigádu, kde si vedl velice dobře, měla z něj radost. Výplatu si ale pak nechal převést k příbuznému, odstěhoval se k němu a koupil si motorku. Situaci řeší s kurátorkou. Do školy syn chodí, má ale špatné známky. Spolu s otcem syna situaci řeší; říká, že mu dříve křivdila – nepodepsal synovi žádost o řidičský průkaz, když zkusil mámu obejmít. Poprvé od rozchodu slavili narozeniny mladšího syna, ten je rád.

Tým ocenil mámu, jak se snaží s tátou syna a bývalým partnerem táhnout za jeden provaz.

Hypotézy: Růst rodiny pokračuje, vnímáme pohyb a energii. Normalizace vývoje: širší rodina nabízí, co potřebuje syn k růstu – strýc může být i podpora, pokud to přes úřady dojednájí.

Uznáním máma vrací úctu a místo v rodinném systému biologickému otci chlapce, který po rozchodu začal řešit závislost na alkoholu a může navázat na své rodičovské role a dohlédnout na prospěch syna, nejen ten školní.

...A CO DÁL?

Škola se stále jeví jako jeden z mantinelů vývoje a zpětná vazba o vývoji chlapce rodině, kde je symptom užívání u otce rodiny a obtíží staršího dítěte od dětství, ohroženého problémovým užíváním alkoholu a PC her, ale kde syndromem je patrně komplikovaný vztah rodičů.

Doporučení/možnosti: Rodinná terapie jako podpora pro ty, kdo chtějí pracovat na změně.

Pozvat angažované členy rodiny, podaří se přizvat i tátu?

Rodinná konference – setkání všech odborníků s rodinou na neutrální půdě.

ZÁVĚREM

Škola – z latinského schola se stejným významem. To vzniklo ze starořeckého σχολή znamenající volný čas, odpočinek, kterého bylo možné využívat k duševní činnosti (Wiktionary, 2014).

Literatura

Miller, W. R., Rollnick, S.: *Motivační rozhovory. Příprava lidí ke změně závislého chování*. Tišnov, Sdružení SCAN, 2003

Gjuričová, Š., Kubička, J.: *Rodinná terapie Systemické a narativní přístupy*, Grada, Praha, 2003

Úlehla, I.: *Umění pomáhat – učebnice metod sociální praxe*, Slon, 1999

Wiktionary, <http://cs.wiktionary.org/wiki/schola#latina>

Mgr. Jarmila Tolimatová

Pracuje ve Středisku pro psychoterapii a rodinnou terapii na Klinice adiktologie VFN v Praze.

e-mail: Jarmila.Tolimatova@vfn.cz

Mgr. Zdeněk Macek

Pracuje v Anima-terapie, o. s., v Praze.

e-mail: macek@g-i.cz

Investujeme pro budoucnost.

**ČESKÁ
SPORITELNA**
Jsme Vám blíž.

Jsme všude tam, kde se sny a přání mění v realitu. Jsme silná a konkurenceschopná banka. Jsme také spolehlivý, otevřený, vnímavý a vstřícný partner společnosti, ve které působíme. Společenská zodpovědnost se prolíná všemi oblastmi našeho podnikání v obchodních vztazích i ve vztazích k zaměstnancům. Navíc ve spolupráci s řadou neziskových charitativních společností a sdružení máme tu čest již celá léta podporovat projekty, které přinášejí do životů lidí i přírody naději. Podporujeme seniory a jejich aktivní začlenění do společnosti, spolupracujeme s organizacemi, které se věnují drogové problematice. Intenzivně podporujeme vzdělávací projekty a velký důraz klademe na udržitelný rozvoj a ochranu životního prostředí. Investice do těchto oblastí jsou investicí pro budoucnost nás všech.

„Pod vlivem výzkumné i osobní zkušenosti jsem zastánce myšlenky, že strach z blízkosti uživatelů drog u školy nemá racionální základ. Poučené děti nejsou ohroženy bezprostřední blízkostí závislého člověka. Jsou ohroženy celou lokalitou, statusem, svým prostředím a svými vazbami (rodíče, rodinní známí, sousedé).

V žádném případě neříkám, že od teď je potřeba stavět kontaktní centra vedle škol. Podotýkám však, že není dobré žít v tabu. Jsme v 21. století v Praze, o některých věcech se s dětmi vyplatí mluvit. A zdá se, že kontaktní centrum vedle školy toto tabu tahá na světlo boží.“

Olga Jablečnicková, Ohrožená škola

Neprodejné

ISBN 978-80-904536-8-5

